೨೯೩

ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ

ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ

ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರ್

ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ-೨೯೩

ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ

ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರ್

೨೦೦೭

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ : ೨೦೦೭
೫೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು

ಬೆಲೆ : ರೂ. ೫.೦೦

ಪ್ರಕಾಶಕರು
ನಿರ್ದೇಶಕರು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು – ೬.

ಮುದ್ರಕರು
ನೆನಪು ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಮೈಸೂರು.

ಮುನ್ನುಡಿ

ಶ್ರೀ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ಅವರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೆನೆಟ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಈಗ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. "ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಶಕ್ತರಾದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ಬೇಗನೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ."

೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಸಂಘ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ಖ್ಯಾತಿ ವಿದೇಶಗಳಿಗೂ ಹಬ್ಬಿತು. "ನಹಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಸದೃಶಂ" ಎಂಬ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಆದರ್ಶದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆಯೂ ಒಂದು. ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕದವರು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಪಡೆಯಲು ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ.

ಸುವರ್ಣ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಶಕದ ನಂತರ ಈಗ ಹೊಸದಾಗಿ ೫೦ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ವೈದ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಾಣಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತ ಪುಸ್ತಿಕೆಗಳು ಸೇರಿದ್ದು, ಇವು ಕೂಡ ಎಲ್ಲ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರೇಮಿಗಳ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಾಸಕ್ತರ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತವೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಜೆ. ಶಶಿಧರ ಪ್ರಸಾದ್
ಕುಲಪತಿ

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾರದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆ ಮಹತ್ತ್ವದ್ದು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಚಯ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಆಶಯವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಈ ಸಂಸ್ಥೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ೧೯೩೩ರಲ್ಲೇ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಸಂಘ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಯೋಗವೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದೆ. ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ನೂರಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೂ ಜ್ಞಾನದ ವಿವಿಧ ಶಾಖೆಗಳ ಪರಿಚಯವಾದಂತಾಯಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ "ಈ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಜ್ಞಾನವಾಹಿನಿ ನಾಡಿನ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗೆಲ್ಲ ಹರಿದು, ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳಲನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ".

ಕಿರು ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಮೂಲಕ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿತಮಿತವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅನೇಕರು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ ಅನೇಕ ದಶಕಗಳಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ರೀತಿ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹವಾದುದು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ಸಾಹಿತಿಗಳು, ಚಿಂತಕರು, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪಾಲುದಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಮನಗಂಡ ಕುಲಪತಿಗಳು ಹಲವರು ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ ಮುಂದುವರಿಯಲು ಕಾರಣಕರ್ತ ರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ೫೦ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಈ ಸುವರ್ಣ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೊರತರಲು ನೆರವಾಗಿ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ. ಶಶಿಧರ ಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಈ ಪುಸ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರ್ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಆರ್ವಿಯಸ್ ಸುಂದರಂ
ನಿರ್ದೇಶಕ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ

ಪೀಠಿಕೆ

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಭಾಷಾ ಸಂಬಂಧದ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು - ವ್ಯಾಕರಣ, ಅಲಂಕಾರ, ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ ಹಾಗೂ ಛಂದೋವಿಚಿತಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು - ಬರೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ ಏಕೈಕ ಮೊದಲ ವ್ಯಕ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ.

ಛಂದೋವಿಚಿತಿಯಲಂಕೃತಿ

ಸಂದಭಿಧಾ [ವಸ್ತು] ಕೋಶಮೆಂಬಿವು ವಾಕ್‌ಶ್ರೀ।

ಸುಂದರಿಗೆ ರತ್ನ ಮಂಡನ

ದಂದದೊಳಿರ್ದ್ದಪುವು ನಾಗವರ್ಮನ ಕೃತಿಗಳ್॥[1]

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನ ಕಾವ್ಯ "ವರ್ದ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ" ದೊರಕಿದ್ದು ಆತನು ಉತ್ತಮ ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ.[2] ಈ ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ತೇದಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ವಸುವರ್ಗ್ಗಾಂಕಮಿದ [ಂತತೀತ ಶ] ಕ ಭೂಭೃದ್ವತ್ಸರಂ ಚಿತ್ರಭಾ

ನು ಸಮಾಖ್ಯಾಬ್ದ ಕಮಾಶ್ವಯುಗ್ಬಹುಳ ಷಷ್ಠೀ ವಾಸರಂ ತಾ ಪುನ

ರ್ವ್ವಸುರುಕ್ಷಂ ಸುರಮಂತ್ರಿವಾರಮಭಿಜಿಲ್ಲಗ್ನೋದಯಂ ಕೂಡೆವ

ರ್ತ್ತಿಸೆ [ಪೇಳ್ದಂ] ಕವಿತಾಗುಣೋದಯನಿದಂ ಚೆಲ್ವಾಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ್ಯದಿಂ॥

- ಆ. ೧೬-೪೭

---

1. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ (ಮೈ.ವಿ.ವಿ. ಪ್ರಕಟಣೆ, ತೃತೀಯ ಮುದ್ರಣ) (೧೯೬೭) ಪದ್ಯ : ೬೪೫, ಪು. ೨೧೨.

2. (a) ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಇದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. 1974ರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ.

   (b) ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶಂ (ಮದ್ರಾಸ್ ವಿ.ವಿ. AV & HS), ಸ್ವರ್ಗ, ಪದ್ಯ - 39, ಪು. 7.

ವಸು ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿ2(b) = 3, ವರ್ಗ = 6 ಮತ್ತು ಅಂಕ = 9, "ಅಂಕಾನಾಂ ವಾಮತೋಗತಿಃ" ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಿಯಂತೆ 963 ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ವಿವರಗಳು ಹೀಗಿದೆ : ಶಾ.ಶ. 963, ಚಿತ್ರಭಾನು ಸಂವತ್ಸರ, ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸ ಬಹುಳ ಷಷ್ಠೀ ತಿಥಿ, ಪುನರ್ವಸು ನಕ್ಷತ್ರ, ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರ, ಅಭಿಜಿಲ್ಲಗ್ನ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯನಿಂದ ಕಾವ್ಯವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. 'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯವೆಂಬುದು ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂದ ಬಿರುದು ಅಥವಾ ಅವನ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಭೆಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ಗೌರವ. ಈ ವಿವರಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. 1042 ಅಕ್ಟೋಬರ್ 07ಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತವೆ. (07-10-1042 A.D.)

ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಪದ್ಯವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಲವಾರು ರೀತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಬೇರೆಡೆ ಒಂದು ಸಂಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸರಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. 'ವಸು' ಎಂದರೆ 8 (ಎಂಟು) ಮತ್ತು 'ವರ್ಗ' ಎಂದರೆ 3 (ಮೂರು) ಹಾಗೂ ವರ್ಗ = 4 (ನಾಲ್ಕು) ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾಸೂಚಕ ಅರ್ಥಗಳೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಅವು ಜಯಸಿಂಹ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ (I) ಹಾಗೂ ವಾದಿರಾಜ ಯತಿಗಳ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1025) ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ[3]. ಈ ವಾದಿರಾಜರು ಪ್ರಸ್ತುತ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿಕೊಟ್ಟವರೆಂದು ಆತ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

---

3. ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ವಾದಿರಾಜ ಜೈನ ಯತಿಗಳು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1025 ರಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದರು ನೋಡಿ. Vādirāja's Yasōdhara Charita *(Ed. Dr. K. Krishnamoorthy) pp. ix & p. 26 Intro.*

ಕಥೆಗೆಣಭೃತ್ಪ್ರಣೇತಮಿತಿಹಾಸ ಸಮುದ್ಭವಮಾನತೇಂದ್ರನೀ
ಕೃತಿಗಧಿನಾಯಕಂ ನೆಗಟ್ದಿ ವೀರಜಿನಂ ಮನಮೊಲ್ದು ಪೇ(ಟ್ದಿ)ನ
ನ್ನಿತಮತಿ ನಾಗವರ್ಮ್ಮ ಕವಿ ಶೋಧಿಸಿದರ್ ಸಲೆವಾದಿರಾಜಪಂ
ಡಿತರೆನೆ ಮೆಚ್ಚದಿಪ್ಪ ಖಳನುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಮೆ ಕೇಳ್ದೊಡಿಂತಿದಂ||[4]

ವಾದಿರಾಜರು ತಿದ್ದಿ ತೀಡಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರು. ಅವರನ್ನು ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಅದ್ವೈತವಾದಿನಿವಹ ಮ
ದದ್ವಿರದ ಘಟಾವಿಪಾಟನೈಕ ಪಟಿಷ್ಠ
ಸ್ಯಾದ್ವಾದಾಚಲ ಸಿಂಹಂ
ವಿದ್ವಾಂಸರ್ಪೊಗಟೆ ವಾದಿರಾಜಂ ನೆಗಟ್ದಂ||[5]

ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸ್ವತಃ ವಾದಿರಾಜರನ್ನು 'ಸ್ಯಾದ್ವಾದಾಚಲ ಸಿಂಹಂ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಖಚಿತ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ ಕವಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 1042ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. 1145ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ನಿರಾಧಾರ ಊಹೆಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡಬಹುದು.

ಈ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಬರೆದ ಸದ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಕೃತಿಗಳು :

---

4. *ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ, ಆ. ೧ - ೨೧, ಪು. ೭.*
5. *ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ, ಪದ್ಯ. ೧೮೮, ಪು. ೬೨.*

೧. ಛಂದೋವಿಚಿತಿ - ದೊರಕಿಲ್ಲ[6]

೨. ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶಂ

೩. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ

೪. ವರ್ದ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ

ಈ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಕವಿಯ ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

---

6. 'ಛಂದೋವಿಚಿತಿ' ಹಾಗೂ 'ಛಂದೋಂಬುಧಿ' ಗ್ರಂಥಗಳು ಮುಂದಿನ ಪ್ರತಿಕಾರರಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಬಾರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೆಂದು ಕೆಲ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಛಂದೋಂಬುಧಿಯ ಪುಷ್ಪಿಕಾಗದ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

i) ಇದು ಸಕಲ ಸುರಾಸುರೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಕುಟ ಘಟಿತ ಶ್ರೀಮತ್ಪರಮೇಶ್ವರ ಚಾರು ಚರಣಾರವಿಂದ . . . . ಇತ್ಯಾದಿ

ii) ಇದು ಸಕಲ ಸುರಾಸುರೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಕುಟ ಘಟಿತ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಭವಾನೀವಲ್ಲಭ ಪಾದಾರವಿಂದ ದ್ವಂದ್ವ ಮಕರಂದ ಮತ್ತ ಮಧುಕರಾಯಮಾಣ . . . . ಇತ್ಯಾದಿ

iii) ಇದು ಸಮಸ್ತ ಸುರಾಸುರೇಂದ್ರ, ಮುನೀಂದ್ರ ಮಣಿ ಮಕುಟ ಘಟಿತ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಾದಾರವಿಂದ ದ್ವಂದ್ವ . . . . ಇತ್ಯಾದಿ

ಒಂದು ಮಾತು ಸತ್ಯ 'ಛಂದೋವಿಚಿತಿ' ಗ್ರಂಥ ಸದ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.

ನಾಗವರ್ಮರು ಬಹಳ ಜನರಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ - ಉದಾ.

a) ಕಾದಂಬರೀ 'ಛಂದೋಂಬುಧಿ' ಗ್ರಂಥಗಳ ನಾಗವರ್ಮ.

b) ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ ಹಾಗೂ ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲಾ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದ ನಾಗವರ್ಮರು. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಎಲ್ಲ ನಾಗವರ್ಮರನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನ ಕೆಳಗೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು! ಈಗ ಇವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ.

ಕವಿಯ ಇತಿವೃತ್ತ

ಈ ನಾಗವರ್ಮ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ನಾವೂ ಕೂಡ ಒಂದಷ್ಟು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ - ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ.

ವರ್ದ್ಧಮಾನಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಆಶ್ವಾಸ - ೧)

ಕಂ || ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ ವಾ
ಕ್ಯವಿನೋದಂ ಬುಧಸರೋಜಿನೀವನಹಂಸಂ
ಕವಿಕರ್ಣಪೂರನೆಂ ನಾ
ಗವರ್ಮ್ಮನುರ್ವ್ವೀವಿಭಾಗದೊಳ್ ಸಲೆನೆಗಳ್ದಂ ||೨೨||

ಮ || ಜನಕಂ ವಿಪ್ರಕುಳಪ್ರದೀಪನನಘಂ ದಾಮೋದರಂ ಪೆತ್ತ ತಾಯ್
ವಿನಯಾಳಂಕೃತೆ ವೀರಕಬ್ಬೆ ವರಣಂ ಶ್ರೀವೀರಭಟ್ಟಾರಕಂ
ತನಯಂ ಸದ್ಗುಣಮಂಡನಂ ಮಧುವಲಂ ತಾನೆಂದೊಡಾದೊಂದುಸ್ಸೆ
ಪಿನ ಮಾನೋನ್ನತಿಗಿಂತುನೋಂತ ನರನಾರೀ ನಾಗವರ್ಮ್ಮಂಬರಂ ||೨೩||

* * * *

ಉ || ಸಾರವಿಚಾರ ಚಂಚುರಮತಿಪ್ರಸರಂ ಪರಿಪಕ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂ
ಸ್ಕಾರನುಪೇತ ಕೌತುಕಕರಂ ವಿದಿತಾಗಮಲೋಕ ವೃತ್ತನು
ತ್ಸಾರಿತಮತ್ಸರಂ ಸಹಜವತ್ಸಳನೆಲ್ಲಿಯುಮೀತನೆಂದು ಕೆ
ಯ್ವಾರದೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ವಸುಮತೀವಳಯಂ ಕವಿಕರ್ಣ್ನಪೂರನಂ[7] ||೨೪||

---

7. ಈ ಪದ್ಯವು 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೬೮೬ನೆಯ ಪದ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ಮತ್ತೆ 'ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶಂ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯಕಾಂಡ, ಪು. 117, ಪದ್ಯ - 36. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಾಠಭೇದಗಳಿವೆ. ಮೂರು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

*   *   *   *   *

ಉ|| ಕನ್ನಡದೊಳ್ ನೆಗಟ್ತೆಯಸಗಂ ಗಜಗಂ ಗುಣನಂದಿ ಪೊನ್ನನೆಂ
ಬನ್ನನೆ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಿಗೆ ಮಯೂರನ ಬಾಣನ ಕಾಳಿದಾಸನೋ
ರನ್ನನೆ ಬೇಱೆಮತ್ತಿ ನೞಿಗಬ್ಬಿಗರೋಳಿಗರೊಳ್ ಪೊಣರ್ಚ್ಚೆಪೇ
ಳ್ದಿನ್ನನೆ ಬಲ್ಮೆ ವೆತ್ತ ಕವಿತಾದ್ವಯದೊಳ್ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ ||೨೭||

ಕವಿತಾಗುಣಕಾಂಚನನೀ
ಕವಿ ಮಿಕ್ಕಗ್ರಾವನಧಿಗತಾಮಳಭಾವಂ
ಪ್ರವರ ಗುಣರತ್ನವಾರಿಧಿ
ವಿವೇಕನಿಧಿ ನಾಗವರ್ಮ್ಮನಪಗತ ಶರ್ಮ್ಮಂ ||೨೮||

ಇದೇ ಪದ್ಯ ಆ. 16 - 42ನೇ ಪದ್ಯವಾಗಿ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಾಠಭೇದಗಳೊಂದಿಗೆ ಪುನರಾವರ್ತನಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿವೆ (ಆ. 16 - 39ರಿಂದ 41):

ಮ|| ಸ|| . . . . . ಪರಮಧರಣೀ [ದೇವಾನ್ವಾಯಭೃದ್ವಾ
ಪ್ಪ] ಚಶಾಖಂ ಜೈನ [ಮುಖ್ಯಂ] ಶಶಿವಿಶದಯಶೋವ್ಯಾಪ್ತಧಾತ್ರೀದಿಶಾಖಂ
ಸು[ಚರಿತ್ರಂವ]ತ್ಸಗೋತ್ರಂ [ಮ] ಹಮಹಿಮಗುಣೋದ್ದಾಮ ದಾಮಾಗ್ರಪುತ್ರಂ
ಪ್ರಚುರೋದ್ಯತ್ಸೂಕ್ತಿ ಧರ್ಮ್ಮಪ್ರತಿಹತ ಖಿಳದುಃ ಕರ್ಮ್ಮನೀ[ನಾಗವರ್ಮ್ಮಂ] ||೩೯||

ಕಂ|| ವಿಕ್ರಮಸಂವತ್ಸರಚ[ಯಂ]
ವಿಕ್ರಮ ನಯವಿನಯಶಾಳಿಪಟ್ಟಿ [. . .] ಯಾ
ವಿಕ್ರಮರಮಳಿನ ಪರಮಪ
ವಿ [ಕ್ರ] ಮ ಯುಗಳಾಬ್ಜ ಮಧುಕರಂ ನಾಗಾರ್ಯ್ಯಂ ||೪೦||

ಮ || ಶ್ರುತದೇವೀ ಮಕರಂದ ಕಲ್ಪಲಪನಂ ವಾಕ್‌ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಂಬುಜಾ
ಯಿತವಕ್ತ್ರಂ ರಸಭಾವ ಭಾಸುರಸಮುದ್ಯದ್ಭಾರತೀ ನರ್ತನೋ
ಚಿತರಂಗಂ ಪ್ರತಿಮಾನನಂ ಪ್ರವಿಳಸದ್ವಾಕ್ಸೌಂದರೀ ಕಂದುಕಾ
ಯತಕೇಳೀಭವನಾಜಿರೋಪಮುಖಂ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ನಾಕಿಗಂ[10] ||೪೧||

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಗ್ರಂಥದ ಮುಕ್ತಾಯದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ತನ್ನ ಬಗೆಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ,

ಕಂ || ವಾಮನನುಂ ರುದ್ರಟನುಂ
ಭಾಮಹನುಂ ದಂಡಿಯುಂ ಮನಂಗೊಳೆಪೇಳ್ದಂ
ತೀಮಹಿಗೆ ನೆಗಟೆಪೇಳ್ದಂ
ದಾಮೋದರತನಯನೀ ವಚೋಲಂಕೃತಿಯಂ ||೬೧||

ಚಂ ||ಸಕಲಕಲಾವಿದಂ ಮದವಿದೂರನುದಾರನಮತ್ಸರಂ ಗುಣಾ
ಧಿಕನಭಿಮಾ[1]ನ[1] ತುಂಗನವದಾತಯಶಂ ವಿಬುಧೈಕವತ್ಸಲಂ
ಸುಕವಿ ಸರಸ್ವತೀವದನ ಮಂಗಳದರ್ಪ್ಪಣನೆಂದು[2] ಕೂರ್ತ್ತು[2] ಕೀ
ರ್ತ್ತಿಕುಮನುರಾಗದಿಂ ವಸುಮತೀವಳಯಂ ಕವಿನಾಗವರ್ಮ್ಮನಂ[11] ೬೬೨

---

10. ಇದೇ ಪದ್ಯ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ 'ಗುಣವಿವೇಕ ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಧಿಕರಣದ ಮುಕ್ತಾಯದ ಪದ್ಯವಾಗಿ(ಪದ್ಯ - 779) ಬಂದಿದೆ. ಮತ್ತೆ 'ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅವಿಭಿನ್ನಾರ್ಥಕಾಂಡದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಏಕ ಕವಿಕೃತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ಕಾವ್ಯಾ, ಅ.ಟಿ. 1 ನಿ (ಇಚ) 2 ನಾಡೆ (ಇ)

11. 'ಚ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಯದೊಡನೆ ಗ್ರಂಥವು ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಪದ್ಯ ನಾಗವರ್ಮನ 'ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಆ. ೧೬ - ೪೩.

ಮ || ಸರಭಸತೆಯಿಂ ಮತ್ತೊಂದಜ್ಞಾನದಿಂದುಚಿತೋಕ್ತಿಯೊಳ್
ಪೊರೆಯದಿದು ತಾನಿನ್ನೊಂದೇನಾನುಮಾದೊಡಮಿಲ್ಲಿ ಮ
ತ್ಸರವಿರಹಿತರ್ ಪೌರೋಭಾಗ್ಯವ್ಯಪೇತ ಮನಸ್ಕರ
ಕ್ಕರಿಗರಧಿಕಪ್ರಜ್ಞರ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ತಿರ್ದುಗೆ ದೋಷಮಂ ೯೬೩

ಉ || ಮಂದರಶೈಲದಂತೆ ದಿವಿಜಾಪಗೆಯಂತೆ ಪಯೋಧಿಯಂತೆ ಪೆಂ
ಪಿಂ ಮೊರೆವೆತ್ತ ದೇವಕುಲದಂತೆ ದಿಶಾಗಜರಾಜಿಯಂತೆ ಸೂ
ರ್ಯೇಂದುಗಳಂತೆ ತಾರಗೆಗಳಂತೆ ಸನಾತನವೇದದಂತೆ ನಿ
ಲ್ಕೆಂದುಮವಿಘ್ನತಾಪ್ರಸರಮಿಂತಿದು ಕೂರ್ತು ಸಮಸ್ತಧಾತ್ರಿಯೊಳ್[12] ೯೬೪

ಛಂದೋವಿಚಿತಿಯಲಂಕೃತಿ
ಸಂದಭಿಧಾ[3] (ವಸ್ತು)[3] ಕೋಶಮೆಂಬಿವು ವಾಕ್ ಶ್ರೀ
ಸುಂದರಿಗೆ ರತ್ನಮಂಡನ
ವಂದದೊಳಿರ್ಪುವು ನಾಗವರ್ಮನ ಕೃತಿಗಳ್ ೯೬೫

ಇದು ಸಕಲಸುಕವಿಜನಮನಸ್ಸರೋಜಿನೀ ರಾಜಹಂಸಾಯಮಾನಾನೂನ ಕವಿತಾ ಗುಣೋದಯ ಶ್ರೀ[4]ಮನ್ನಾಗವರ್ಮ ಪ್ರಣೀತ[4]ಮಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದೊಳ್ ಕವಿಸಮಯಮೆಂಬುದು ಪಂಚಮಾಧಿಕರಣಂ

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ ಸಮಾಪ್ತಂ

---

12. ಇದು 'ಛಂದೋಂಬುಧಿ' ಮುಕ್ತಾಯ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ, ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಇದು ಛಂದೋವಿಚಿತಿಯ ಪದ್ಯ.

3ನ . . . (ಅ) 4 ನಾಗವರ್ಮ ವಿರಚಿತ (ಚ)

'ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ' ಗ್ರಂಥದ ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯ (ಕಾಂಡ) ಗಳಲ್ಲೂ ಮುಕ್ತಾಯದಲ್ಲಿ ಕವಿ ತನ್ನ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ :

ಶಾಲಿನಿ || ಇಂತೇಕಾರ್ಥಂ ಭೂರಿಶಬ್ದ ಪ್ರಪಂಚಂ
ಸಂತಂ [ತೇಭ್ಯುಕ್ತಿ] ಯಿಂದೋದಿಪೇಳ್ದಿಂ
ಚಿಂತಾತೀತ ಪ್ರಾಂತ [ಬಂ] ಧ್ವಸ್ತದೋಷ
ಧ್ವಾಂತಾಂತಂ ಸುಶ್ರೇಯಸ್ಕನಾ ನಾಗವರ್ಮ್ಮ

(ಅ.ಕಾಂಡ. ಸಮಾಪ್ತಿ - ೪)

ಮ|| ಶ್ರುತದೇವೀಮಕರಂದಕಲ್ಪ ಲಪನಂ . . . .
. . . . . ಭೂಭಾಗದೊಳ್‌ನಾಕಿಗಂ || [13(a)]

* * * * *

ವಸಂತತಿಲಕ || ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಚಿಗಳನೀ ತೆಱದಿಂದನನ್ಯಂ
ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಸುಚರಿತ್ರಗುಣಾವತಾರಂ
ಸಾಮಾನ್ಯಮಪ್ಪ ಜನಮುಂ ತಿಳಿವಂತು ಪೇಳ್ದಿಂ
ದಾಮೋದರಪ್ರಿಯಸುತಂ ಕವಿಕರ್ಣ್ಣಪೂರಂ ||

(ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಂಡ - 35, ಪು. 116)

ಉ || ಸಾರವಿಚಾರಚಂಚುರಮತಿ ಪ್ರಸರಂ . . . .
. . . . ಪಂಡಿತ ನಾಗವರ್ಮ್ಮನಂ || [13(b)]

---

13. ಈ ಪದ್ಯಗಳು ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಹಾಗೂ ವರ್ದ್ಧಮಾನಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

	ಕಾವ್ಯಾ	ವ. ಪುರಾಣ
a)	779	ಆ. 16 - 41
b)	497	ಆ. 1 - 25

* * * * *

ಮ || ಜಿತಬಾಣಂ ಹರಿಯಂತಧಃ ಕೃತಮಯೂರಂ ತಾರಕಾರಾತಿಯಂ
ತತಿ ಮಾಘಂ ಶಿಶಿರಾಂತ್ಯದಂತೆ [ಸುರಪ ಪ್ರೋಚ್ಚಂಡಕೋದಂಡದಂ
ತೆ ತಿರೋಭೂತ] ಗುಣಾಢ್ಯನಬ್ಜವನದಂತಾವಿರ್ಭವದ್ದಂಡಿ ಭಾ
ರತದಂತಾತ್ತಧನಂಜಯೈಕವಿಭವಂ ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳ್ ನಾಕಿಗಂ || [13(c)]

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಭಾಜನನಾದ ಈ ನಾಗವರ್ಮ್ಮ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಯಸಿಂಹ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಕಟಕಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ನನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತೆಯೇ ಆತ ನಾಗವರ್ಮನು ಒಂದು ಜೈನ ಪುರಾಣವನ್ನು ಕೂಡ ಬರೆದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವ
ರ್ಮ್ಮನಿದಾನೀಂತ(ನು) ಶರ್ವ್ವವರ್ಮ್ಮನೆಗಡಂ ಜನ್ನಂಗುಪಾಧ್ಯಾಯ ನಿಂ
ದು ನೃಸಿಂಹಕ್ಷಿತಿನಾಥನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂ
ಕ್ತಿ ನವೀನೋಜ್ವಳ ಬಾಣನಪ್ಪ ಸುಮನೋಬಾಣಂ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠರೊಳ್||
ಎನಗನುಕೂಲಮಕ್ಕೆ ಗುಣವರ್ಮ್ಮನ ಜಾಣ್ನುಡಿ ಪಂಪನಿಂಪು ಪೊ
ನ್ನನ ಬಗೆ ನಾಗವರ್ಮ್ಮನ ಬಹುಜ್ಞತೆ ರನ್ನನ ಕಾಂತಿ ನಾಗಚಂ
ದ್ರನ ರಸಭಾವಮಗ್ಗಳನ ವಕ್ರತೆ ನೇಮಿಯದೇಸೆ ಪುಷ್ಪಬಾ
ಣನ ಮೃದುಬಂಧಮೀ ಕವಿಗಳಲ್ತೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಪುರಾಣ ಕರ್ತೃಗಳ್ || [14]

ವರ್ದ್ಧಮಾನಪುರಾಣವು ಶಾ. ಶ. 963 ಅತೀತವಾದ ಮೇಲೆ (ಕಳೆದ

---

13 c) ಈ ಪದ್ಯವು ಛಂದೋಂಬುಧಿಯ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದು 'ಛಂದೋವಿಚಿತಿ' ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟು, ಆ ಕೃತಿಯ ಮುಕ್ತಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಬಹುದು.

14. ಅನಂತನಾಥಪುರಾಣಂ (ಸಂ. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ ಮತ್ತು ಎಂ.ಸಿ. ಪದ್ಮನಾಭಶರ್ಮ), ಆ. ೧ - ೩೪, ೩೫, ಪು. ೬ (1972).

ಮೇಲೆ) ಬಂದ ಚಿತ್ರಭಾನು ಸಂವತ್ಸರದ ಆಶ್ವಯುಜ ಬಹುಳ ಷಷ್ಠೀ ಪುನರ್ವಸು ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ದ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಂದು ಸಮಾಪ್ತಿಯಾದದ್ದು (ಕ್ರಿ.ಶ. 1042 ಅಕ್ಟೋಬರ್ 7) ಆ ಕೃತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಜಯಸಿಂಹ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ I (ಕ್ರಿ.ಶ. 1013 - 1044) ದೊರೆಯ ಕಟಕಕ್ಕೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಆತನ ಕಟಕದಲ್ಲಿ (ರಾಜಧಾನಿ ಊರಿನಲ್ಲಿ) ಇದ್ದನು. ಕ್ರಿ.ಶ. 1033ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 1046ರವರೆಗೆ ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆ (ಪೊಟ್ಟಣಕೆರೆ - ಪಟ್ಟಣಚೆರುವು) ರಾಜಧಾನಿ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ[15] ಆ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಆ ಊರು ಎಂದರೆ ಪೊಟ್ಟಲ (ಪೊಟ್ಟಣ) ಕೆರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಅದು ಏನೆಂದರೆ ಆತನ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಬಿರುದು :

'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ' ಎಂಬುದು[16]. ಪಂಪನ ಬಿರುದು 'ಕವಿತಾ ಗುಣಾರ್ಣವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆ. ಪಂಪ ಹಾಗೂ ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸಮಾನ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಇವು ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತವೆ. ಆ ಸಂಗತಿಗಳು -

1) ಪಂಪ ಹಾಗೂ ನಾಗವರ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ

---

15. a) ಶಾಸನ ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯತಕಾಲಿಕ (ಪತ್ರಿಕೆ) ಸಂಪುಟ - ೨, ಸಂಚಿಕೆ - ೧, ಲೇಖನ : ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು : ಕೆಲವು ಹೊಸ ಸಂಗತಿಗಳು, ಪು. 42 - 43.

b) S.I.I. Vol. IX, pt. I, No. 98, pp. 68 - 69.

16. ಈ ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ಹಲವು ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು:

i) ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ, ii) ಕವಿಕರ್ಣಪೂರ, iii) ಬುಧಸರೋಜಿನೀವನಹಂಸ, iv) ಗುಣರತ್ನಸಾಗರ, v) ಸಮ್ಯಕ್ತ ರತ್ನಾಕರ, vi) ಕವಿಕಂಠಾಭರಣ - ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳ ಪುಷ್ಪಿಕಾ ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಕವಿತಾ ಗುಣೋದಯ' ಎಂಬುದು ತಪ್ಪದೆ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ.

ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದೆಂದರೆ 'ವತ್ಸಗೋತ್ರ' ಅಥವಾ 'ಶ್ರೀವತ್ಸಗೋತ್ರ' ಅರ್ಥಾತ್ ಜ್ಞಾತಿಗಳು. [17]

a) ನಯಶಾಲಿ ವತ್ಸಗೋತ್ರ ಶ್ರಯಣೇಯನ್ - ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ ಆ. 14 - 42.

b) ಜಿನವಲ್ಲಭನ ವೃಷಭಾದ್ರಿ (ಗಂಗಾಧರಂ ಅಥವಾ ಕುರ್ಕ್ಯಾಲ) ಶಾಸನ :

ಓಂ ನಮಃ ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯಃ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಕಳ ಕಳಾಪ
ಪ್ರವೀಣಂ ಭವ್ಯರತ್ನಾಕರ ಗುಣಪಕ್ಷಪಾತಿ
ಬೆಂಗಿನಾಡ ಸಪ್ತಗ್ರಾಮಂಗಳೊಳಗಣ ವಂಗಿಪಟ್ಟಿ
ಕಮ್ಮೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಜಮದಗ್ನಿ ಪಂಚಾರ್ಷೇಯ
ಶ್ರೀವತ್ಸಗೋತ್ರಂ . . . . ಇತ್ಯಾದಿ

c) ನಾಗವರ್ಮನ ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣ :

ಸುಚ (ರಿತ್ರಂ ವ) ತ್ಸಗೋತ್ರಂ (ಮ) ಹ ಮಹಿಮ ಗುಣೋದ್ದಾಮ ದಾಮಾಗ್ರಪುತ್ರಂ - ಆ. 16 : 39

ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ ಎಂಬ ಬಿರುದು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

a) ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣ : ಆ. ೧ - ೨೨, ೨೭. ಆ. ೧೬ - ೪೮

b) ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ, ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ - ೪೨೨, ೪೯೬ ಹಾಗೂ ೭೭೮

c) ಮೂರು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪುಷ್ಟಿಕಾ ಗದ್ಯ ಭಾಗಗಳು (Colophons).

---

17. ಬಂಧು ಸನಾಭಿ ಸಗೋತ್ರಂ

ಬಾಂಧವನಾತ್ಮೀಯನೆನಿಸುಗುಂ ಜ್ಞಾತಿಯವಂ || *೨೮ - ೨೯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ*

ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ. ಪು. ೫೬

'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ' ಮತ್ತು 'ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವ' ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ 'ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವ' ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದು. ಪಂಪ ದೊಡ್ಡ ಕವಿ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನಿಗೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಆದಿಜಿನನಾಥಚರಿತಮ
ನಾದಮ್ಮೆದಚ್ಚರೀತಿಯೊಳ್ ಪುದಿವಿನಮು
ತ್ಪಾದಿಸಿದ ಪಂಪನಂತುದಿ
ತೋದಿತಮ್ಮ (ದು) ವಚನ ಗುಣ್ಪನಾವನುಮೊಳನೇ ||[18]

ಗೋತ್ರಬಾಂಧವರಾದ ಈ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ದಾಯಾದಿಗಳು; ದೂರದ ತಲೆಮಾರಿನವರಿರಬಹುದು. ಇಬ್ಬರೂ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನ ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತ ಕವಿಗಳು. ಪಂಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದಾನೆ; ನಾಗವರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದಾನೆ.[19] ತೋಲನ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಬೇಕು. ಪಂಪನ ವತ್ಸಗೋತ್ರದ ಬಾಂಧವರು ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಪಂಪನ ಮೊಮ್ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನು ವತ್ಸಗೋತ್ರದವನೂ ಅಹುದು, ನೋಡಿ -

ಇಳೆಯೊಳ್ಸಲೆ ನೆಲಸಿದಪೊ
ಟ್ಟಳಗೆಜೆಯೊಳ್ಳಿಗ(ಟ್ಟಿ) ಸಿಂಗರಾಜನಸುತನ
ಗ್ಗಳದೇವನಕಳೆಯಂ ದ್ವಿಜ
ಕುಳರತ್ನಂ ವತ್ಸಗೋತ್ರ ತಿಳಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ||[20]

ಪಂಪ, ಜಿನವಲ್ಲಭ, ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ ಇವರದು

---

18. ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ, ಆ. ೧ - ೬, ಪು. ೪.

19. ಪಂಪನ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿದಾಸ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಮಹ, ದಂಡಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಿದೆ.

20. ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ (ಸಂ. ಬಿ.ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ), ಅಧಿ. ೧ - ೫೭, ಪು. ೧೦.

ಒಂದೇ ಗೋತ್ರ - 'ವತ್ಸಗೋತ್ರ' 'ಶ್ರೀವತ್ಸಗೋತ್ರ' - ಅಥವಾ ಜಮದಗ್ನಿ ಪಂಚಾರ್ಷೇಯ ಶ್ರೀವತ್ಸಗೋತ್ರ ಎಂಬ ಒಂದು ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಪರಂಪರೆ.

(2) ಪಂಪ 'ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವ'; ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮ 'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ'. ಪಂಪನಿಗೆ ಈ ಬಿರುದು ಅವನ ಆಶ್ರಯದಾತ 'ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ' ಬಿರುದಿನ[21] ಇಮ್ಮಡಿ ಅರಿಕೇಸರಿ ಎಂಬ ದೊರೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅರ್ಥಾತ್ ಪಂಪ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಅರಿಗ \ ಹರಿಗನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ಆತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆ ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದ. ನಾಗವರ್ಮ ಸಹ 'ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ' ಬಿರುದಿನ ಜಯಸಿಂಹನಿಂದ 'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಪಂಪ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಪ್ರಶಂಶಿತನಾದರೆ, ನಾಗವರ್ಮ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಪಂಡಿತರಿಂದ, ರಾಜರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾದ :

ಅಭಿಮತ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಮರಣದಿಂ ಜನಮಂ ತಿಳಿವಂತು ಮಾಡಿ ವಾ
ಗ್ವಿಭವಮದಪ್ರತರ್ಕ್ಯಮೆನೆ ಸಂದೆಸಕಂ ದೆಸೆಯಂತನೆಯ್ದೆ ತ
ತ್ಸಭೆಯೊಳಗಗ್ರಪೂಜೆವಡೆದೊಂದು ಮಹಾಮಹಿಮಾನುಭಾವದಿಂ
ದಭಿನವಶರ್ವವರ್ಮನಿವನೆಂದಪುದುರ್ವರೆ ನಾಗವರ್ಮನಂ ||[22]

- 'ಕಾತಂತ್ರ' ವ್ಯಾಕರಣದ ಕರ್ತೃ ಶರ್ವವರ್ಮ ಪಂಡಿತನ ಹಾಗೆ. ಇದೀಗ ನಾಗವರ್ಮನು ಅಂತಹುದೇ ವ್ಯಾಕರಣ 'ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ

---

21. ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನವಿಜಯಂ (ಸಂ. ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ) ಆ. ೧ - ೧೪ರ ವಚನ. ಜಯಸಿಂಹ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬೋಧನ ಅಥವಾ ವೇಮುಲವಾಡ ಚಳುಕ್ಯರ ಮನೆತನವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ 'ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದಾನೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಆತನ ತಂದೆಯಾದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿರಲೇಬೇಕು. ಈ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಚಾಳುಕ್ಯ ಕುಟುಂಬದ ಶಾಖೆಗಳಾದುದರಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟು ತರುವಂತಿಲ್ಲ. ತಾಯಿಯ ತವರು ಮನೆಯ ಬಿರುದಾವಳಿ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ....ಕಾವ್ಯಾ. ಪದ್ಯ - ೪೨೩, ಪು. ೯೧.

ರಚಿಸಿ ಅಭಿನವ ಶರ್ವವರ್ಮ ಎಂಬ ಬಿರುದಿಗೆ ಭಾಜನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ, ಛಂದಸ್ಸು (ಛಂದೋವಿಚಿತಿ)[23] ಅಲಂಕಾರ, ಕೋಶ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ 'ಕನ್ನಡ' ಭಾಷೆಯನ್ನು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮಹಾನುಭಾವ - ನಾಗವರ್ಮ.

3) ಪಂಪನ ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ 'ಜಯನಂದಿ' ಯತಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ :

ಎಮಗೆ ಮಲಧಾರಿ ಸಿದ್ಧಾಂ
ತಮುನೀಶ್ವರಚರಣಸರಸಿಜಾತಂ ದೇವೇಂ
ದ್ರಮುನಿಪದಾಬ್ಜಂ ಜಯನಂ
ದಿಮುನಿಕ್ರಮಕಮಳಮೀಗೆ ಬೋಧೋದಯಮಂ ||

ಈ ಮುನಿಜನಗಳು ಓದಿಸಿದ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲೇ ತಾನು, ಕೊಂಡ ಕುಂದಾನ್ವಯನಂದನವನ ಶುಕನಾಗಿ - ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಯಾಗಿ - ಆದಿಪುರಾಣ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಜಯನಂದಿ ಮುನಿಗಳು, ಪಂಪನ ತಮ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವ (ಪಂಪನು ಹೇಳದ), ಜಿನವಲ್ಲಭನಿಗೂ ಗುರುವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನು ತನ್ನ ಕೃತಿ ಸಮಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು

---

23. 'ಛಂದೋವಿಚಿತಿ' ಗ್ರಂಥ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಈಗಾಗಲೇ ದಿ. ಪ್ರೊ. ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಅದು 'ಛಂದೋಂಬುಧಿ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮಿಳಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರು ಸತ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯದ ಗದ್ಯ ಈಗ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ 'ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ, 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಮತ್ತು 'ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ' ಗ್ರಂಥಗಳಂತೆ ಜಿನಸ್ತುತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳು (ನಾಲ್ಕೈದು) ಪ್ರತಿಕಾರರ ಅಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಛಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದು. 'ಮಂದರಶೈಲದಂತೆ' (ಕಾವ್ಯಾ. 964) . . . . ಇತ್ಯಾದಿ.

"ಇದು ಭಗವದರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ ಚರಣಸ್ಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕ ರಣ ವೀರಣಂದಿಮುನೀಂದ್ರ ಚರಣಸರಸೀರುಹ ಷಟ್ಚರಣ . . . . . ಮಹಾಕವಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ನಿರೂಪಣಂ "- ಇತ್ಯಾದಿ

ಹೀಗೆಯೇ 15 ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲೂ 'ವೀರಣಂದಿ' ಯತಿವರರನ್ನು ಪುಷ್ಪಿಕಾಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿನಯಪೂರ್ವಕ ನಮಿಸಿದ್ದಾನೆ - ತಾನು ಅವರ ಚರಣ ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಭೃಂಗ - ಎಂದಿದ್ದಾನೆ.

'ಪಂಪ' ನಂದಿಸಂಘದ ಗುರುಗಳ ಚರಣ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪಾಠ ಕಲಿತಿದ್ದಾನೆ. ಆ ನಂದಿಸಂಘ ಕೊಂಡಕುಂದ ಎಂಬ ಅಪರ ನಾಮವನ್ನುಳ್ಳ 'ಪದ್ಮನಂದಿ' ಮುನಿಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಸೇನಸಂಘ, ನಂದಿಸಂಘ, ಯಾಪನೀಯಸಂಘ ಮುಂತಾಗಿ ಜೈನ ಯತಿ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಘಗಳಿಗೆ, ಗುರುಪೀಠಗಳ ಸಂತತಿಗಳ (ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆ) ಬೃಹತ್ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಿವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಒಳಭೇದಗಳಿವೆ. ದಿಗಂಬರ ಜೈನಪಂಥ, ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಪಂಥ, ಯಾಪನೀಯ ಸಂಘ ಮತ್ತು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ (ದ್ರವಿಡ) ಇತ್ಯಾದಿ. ಪದ್ಮನಂದಿ, ಜಯನಂದಿ, ಗುಣನಂದಿ, ವೀರಣಂದಿ, ಕನಕಣಂದಿ | ನಂದಿ, ಹೀಗೆಯೇ ಹಲವಾರು ಯತಿಗಳು ದಿಗಂಬರ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಪ ಹಾಗೂ ನಾಗವರ್ಮರು ಈ ಪರಂಪರೆಯ ದಿಗಂಬರ ಯತಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಗಳಾಗಿ ಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿನಾಥ ಹಾಗೂ ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಥಂಕರ ವೀರನಾಥರನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸೇನಸಂಘದವರೂ ಇವರಿಗೆ ಹತ್ತಿರದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಹಾಪುರಾಣ' ಗ್ರಂಥದ ಕಥಾವಿಸ್ತರಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಪಂಪ ಹಾಗೂ ನಾಗವರ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ವೀರಸೇನ ಹಾಗೂ ಜಿನಸೇನರವರೆಗಿನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವೀರಸೇನರು 'ಮಹಾಪುರಾಣ' ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಮ್ಮ

ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಆ ಮಹಾನುಭಾವರು ಪುರಾಣ ಕಥಾಸಾಗರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಪಡುವಂತಹದ್ದೇನು ಇಲ್ಲ.

ಪಂಪನ ವಂಶಸ್ಥರು ಈಗಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆಯಲ್ಲಿ (ಪಟ್ಟಣಚೆರುವಿನಲ್ಲಿ) ಇದ್ದರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವನ ಪೂರ್ವಜರು ಗುಂಡ್ಲುಕಮ್ಮ ನದಿಯ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂಗತಿಗಳು ಹೊರಬರುತ್ತವೆ.

ಈ ನಾಗವರ್ಮ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಪ್ರಚಯ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕಾರಣ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1040ರ ಹಾಗೂ ತತ್ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 980ರ ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. 1042ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ಚಿತ್ರಭಾನು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ಆತನಿಗೆ 62 ವರ್ಷ ಇರಬಹುದು, ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ಜೀವನದ ವಿವರಗಳು ಹೀಗಿವೆ :

ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ತಂದೆ -
ದಾಮೋದರ
ಹೆಂ. ವೀರಕಬ್ಬೆ

ನಾಗವರ್ಮ (ಅಗ್ರತನಯ) ಇತರರು (?)

ಹೆಂ. (?)

ಮಧು

ಈತನ ಗುರುಗಳು ವೀರಭಟ್ಟಾರಕರು ಮತ್ತು ವಾದಿರಾಜರು. ಅವರ ಹಿರಿಮೆ ಗರಿಮೆಗಳು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವೆಗಳು, ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯಗಳು. ವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಘನವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದ 188ನೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ನಾಗವರ್ಮ 'ಅದ್ವೈತ' ವಾದವನ್ನು ಮಂಡಿಸುವ ಗುಂಪಿನ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹ ಇದ್ದಂತೆ ಇದ್ದ 'ಸ್ಯಾದ್ವಾದಾಚಲ ಸಿಂಹ' ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

III

ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಬರೆದ ಅವನೇ ತಿಳಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಯ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಧಮಾನಪುರಾಣ (ಶಾ. ಶ. 963, ಚಿತ್ರಭಾನು ಸಂವತ್ಸರ, ಆಶ್ವಯುಜ ಬಹುಳ ಷಷ್ಟೀ ಪುನರ್ವಸು ನಕ್ಷತ್ರ ಗುರುವಾರ = 07-10-1042 A.D.) ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಿಕ್ಕವುಗಳು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡ ಸಂಗತಿಗಳು ಸದ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ತಾತ್ಪೂರ್ತಿಕವಾಗಿ ಕೆಳಗಿನ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಪದ್ಯ, 965):

1. **'ಛಂದೋವಿಚಿತಿ'** ಛಂದಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥ. ಸದ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ.

2. **ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ :** ಸದ್ಯ ದೊರಕಿದ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲನೆಯ ನಿಘಂಟು. ಇದನ್ನು ಕಂದವೃತ್ತ ಹಾಗೂ ದೇಶೀಯ ಛಂದಗಳಾದ ಅಕ್ಕರ ಮತ್ತು ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಂದಗಳೇ ವಿಶೇಷ ಆಗಿದ್ದು ಖ್ಯಾತ ಕರ್ನಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಾದ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ, ಚಂಪಕಮಾಲೆ, ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಮತ್ತೇಭ ವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಸ್ರಗ್ಧರೆ ಹಾಗೂ ಮಹಾಸ್ರಗ್ಧರೆ ಛಂದಸ್ಸುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಲಿನಿ, ಶಾಲಿನಿ, ಮಂದಾಕ್ರಾಂತ, ವಸಂತತಿಲಕ, ಶಿಖರಿಣಿ, ಹರಿಣಿ, ಪ್ರಹರ್ಷಿಣಿ,

ವಂಶಸ್ಥ, ಉಪೇಂದ್ರ ವಜ್ರ, ಉಪಜಾತಿ, ಸಮ, ಅರ್ಧಸಮ ವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುಕೋಶ ಎಂದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಎಡೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶವೆಂಬ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಅಭಿಧಾನಗಳ = ಹೆಸರು - ಅರ್ಥಗಳ) ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಂಗ್ರಹ = ಗ್ರಂಥ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನಮಗೆ ಬರವಣಿಗೆಗೆ - ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಾಧನ ಸಾಮಗ್ರಿ, ವ್ಯವಹಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅವಿಭಿನ್ನಾರ್ಥಕ, ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಹಾಗೂ ನಾನಾರ್ಥಗಳ, ವಾಚ್ಯ ವಾಚಕಗಳ, ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳ ಸಂಗ್ರಹ. ಅವನೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ -

ವರರುಚಿ ಹಲಾಯುಧ ಭಾ
ಗುರಿ ಶಾಶ್ವತಮಮರಕೋಶಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾ
ಗಿರೆ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಂ
ಹರಿಸಿ ಮನಂಗೊಳೆ ನಿಘಂಟುವಂ ವಿರಚಿಸುವೆಂ || *(1 - 2)*

ವರರುಚಿ, ಹಲಾಯುಧ, ಭಾಗುರಿ, ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಅಮರಸಿಂಹ (ಅಮರಕೋಶಕಾರ) ಮೊದಲಾದವರ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಓದುಗರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗ್ರಂಥವು ಮೂರು ಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ - I ಅವಿಭಿನ್ನಾರ್ಥಕಾಂಡ, II ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಂಡ ಹಾಗೂ III ನಾನಾರ್ಥಕಾಂಡ - ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

I ಅವಿಭಿನ್ನಾರ್ಥಕಾಂಡದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವರ್ಗವರ್ಗ', 'ಕಾಲವರ್ಗ', 'ಸಂಸರಣ ವರ್ಗ', 'ಸಲಿಲವರ್ಗ', 'ಭೂವರ್ಗ', 'ಧಾತುವರ್ಗ', 'ವನವರ್ಗ', ವೃಕ್ಷಾದಿವರ್ಗ', ವೃಗಪಕ್ಷಿವರ್ಗ', 'ಪುರಗೃಹೋಪಕರಣಾದಿವರ್ಗ', 'ಮನುಷ್ಯವರ್ಗ', 'ದೇಹಾವಯವಾದಿವರ್ಗ', 'ಭೂಷಣಾದಿವರ್ಗ', 'ಸಮರಾದಿ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ಣವರ್ಗ', 'ಪಶುವರ್ಗ', ಧಾನ್ಯವರ್ಗ' ಮುಂತಾಗಿ ೧೬ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ.

II ಸಾಮಾನ್ಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ 'ವಿಶೇಷಣವರ್ಗ', 'ವಿಶೇಷ್ಯವರ್ಗ' ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾಂಡಗಳಿವೆ.

III ನಾನಾರ್ಥ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಕೇವಲ ಏಕರೂಪದಲ್ಲಿ, ಏಕಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳು ಬರುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಜಿನರರ್ಹತ್ಸುಗತರ್' ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ. ಭಟ್ಟಹಲಾಯುಧನ 'ಗುಣೋದಯ' ಎಂಬ ಬಿರುದು ಈತನ ಬಿರುದು 'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ನಿಂತಿದೆ.

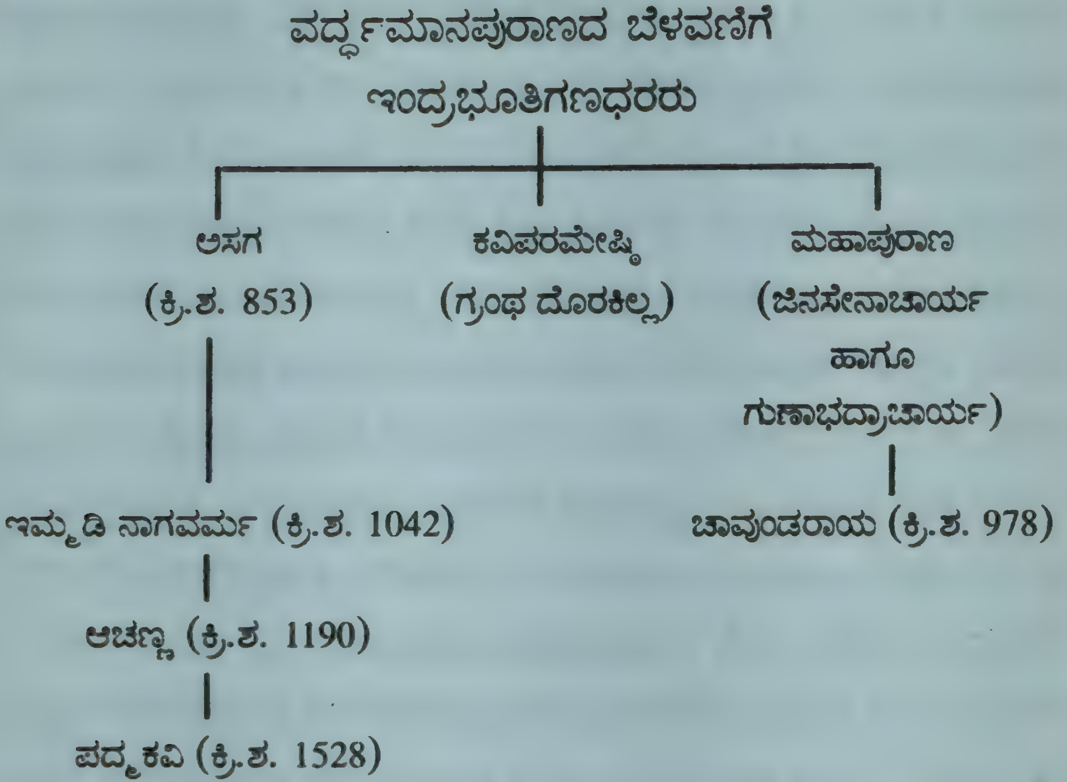
ವರ್ದ್ಧಮಾನಪುರಾಣಂ

೨೪ ಜನ ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವನು ವರ್ದ್ಧಮಾನ ತೀರ್ಥಂಕರ. ಆತನ ಕುರಿತು ಬರೆದ ಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯ. ತಾನು ಬರೆದ ಈ ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಆದಿ ಕವೀಶ್ವರ ಇಂದ್ರನಂದಿಗಣಧರರು ಬರೆದು ವರ್ಣಿಸಿದ ಮಹಾಪುರಾಣ ಕಥೆ ಎಂದಿದ್ದಾನೆ.

ಅಸದೃಶ ವಾಗ್ವಿಭೂತಿಯುತನಾದಿಕವೀಶ್ವರನಿಂದ್ರಭೂತಿ ವ
ರ್ಣ್ಣಿಸಿದ ಮಹಾಪುರಾಣ ಕಥೆಯಂ ಭುವನತ್ರಿತಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಂ
ಪೊಸಯಿಸಿ ಪೇೞಲೀ ಕೃತಿಯೊಳಾಂಬಗೆದೆಂ ಭರದಿಂದ ಮೀಸಲಾ
ಟಿಸುವೆಳವಾೞೆಯಂತಿರೆ ತಿಮಿಂಗಳನೀಸಿದಗಾಧ ವಾರ್ಧ್ಧಿಯಂ|| (1 - 34)

ಈ ವೀರಚರಿತ ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ - ಪುಣ್ಯಬಂಧ, ದುರಿತಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ತವನಿಧಿ, ವರ್ದ್ಧಮಾನ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ 'ಮಹಾವೀರ', 'ಸನ್ಮತಿ' ಹಾಗೂ 'ಅಕಳಂಕ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದವು. ವರ್ದ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಮಹಾವೀರಚರಿತ್ರೆ, ಸನ್ಮತಿ ಚರಿತ್ರೆ, ವರ್ದ್ಧಮಾನಚರಿತೆ ಹಾಗೂ 'ಶ್ರೀವೀರ

ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದುದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಕರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ವೀರಸೇನೋ ಮಹಾವೀರೋ ವೀರಸೇನೇಂದ್ರತಾಂಗತಃ
ವೀರಸೇನೇಂದ್ರವಂಧ್ಯಾಂಘ್ರಿ ವೀರಸೇನೇನ ಭಾವಿತಃ ||

(ಉ.ಪು. ಪರ್ವ - 74 : 3)

ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರು ಸು. ಕ್ರಿ.ಪೂ. 599ರಲ್ಲಿ ವೈಶಾಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಕುಂಡಲಪುರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದರು. ಇದು ಈಗಿನ ಬಿಹಾರ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ ಪಾಟ್ನಾ ನಗರದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದೆ. ತಂದೆ ರಾಜನಾದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ, ತಾಯಿಯು ತ್ರಿಶಲಾರಾಣಿ. ತಾಯಿ ಗರ್ಭವತಿಯಾದಾಗ ಇವರ ತಂದೆಗೆ ಸಂಪತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರ್ಧಿಸಿತು. ಆದುದರಿಂದ 'ವರ್ಧಮಾನ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು

ಮಗುವಿಗೆ ಇಟ್ಟರು. ಆ ಶಿಶು ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದಿತು. ತತ್ಕಾರಣ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ತ್ರಿಶಲಾದೇವಿಯರು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಶ್ರಮಣ ಪರಂಪರೆಯವರಾಗಿದ್ದರು. ವರ್ಧಮಾನನು ಚಿಕ್ಕವನಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಮನೆಯ ಬಳಿ ಮರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಸರ್ಪವೊಂದನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತಿ ಬಿಸಾಡಿದನು. ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಮಹಾವೀರ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿ ಬಂದಿತು. ಮಹಾವೀರರ ಚರಿತ್ರೆ ದಿಗಂಬರ ಜೈನ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಿದ್ದರೆ ಶ್ವೇತಾಂಬರರ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಕಿಂಚಿದ ಬೇರೆ ಬಗೆಯದ್ದಾಗಿದೆ. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಋಷಭದತ್ತ ಹಾಗೂ ದೇವನಂದಿಯರ ಪುತ್ರ ಮಹಾವೀರ. ಇಮ್ಮಡಿ ನಾಗವರ್ಮನು ದಿಗಂಬರ ಪಂಥದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದಿಗಂಬರರ ಪ್ರಕಾರ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಕಲ್ಯಾಣ, ನಾಮಕರಣ, ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋದಯ ಹಾಗೂ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಕಲ್ಯಾಣಗಳು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಚಂದನೆಯ ಕಥೆ, ಖಧಿರ ಸಾಗರನ ಕತೆ ಮುಂತಾಗಿ ಹಲವು ಕಥೆಗಳೂ ಪೂರ್ವಭವಾವಳಿಗಳೂ ನಿರೂಪಣಗೊಂಡಿವೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಹಾವೀರರು ಈಡಾಗಿದ್ದರು. ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಅವರು ಆಚರಿಸಿದರು. ಸನ್ಯಾಸಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನಾದರದ ನೋವನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾದ ಮೇಲೆ ಮಹಾವೀರರು ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನರಾಗಿ ವಿಹಾರ ಮಾಡಿದರು. ನಾಡಿನ ತುಂಬ ತಿರುಗಾಡಿದರು. ಇಂದ್ರಭೂತಿಗಣಧರರು ಅವರ ಪ್ರಿಯಾಗ್ರಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಚತುರ್ವಿಧ ಸಂಘವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಆರ್ಯಿಕೆಯರಿಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣ ಕಾರ್ಯವು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಆಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ವಿಚಾರಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಅಹಿಂಸೆ, ಅನೇಕಾಂತವಾದ, ಅಪರಿಗ್ರಹ, ಅಸ್ನೃತ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ

ಮುಂತಾಗಿ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ 72ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿಹಾರದ ಪಾವಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಪಡೆದರು ಮಹಾವೀರರು.

ನಾಗವರ್ಮನ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣಶಕ್ತಿ ತುಂಬ ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಪಂಪ ರನ್ನರ ಕಾವ್ಯಗಳ ಛಾಯೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಂಪನ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ರಾಜ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - ಕುರುಜಾಂಗಣ ನಾಡಿನ ಸುಂದರ ವಿವರಣೆ - ನಾಗವರ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದೇ ಬಗೆಯ ಛಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಆತ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾ :

ರತಿನಿಕೇತಮೆನಿಸುವೇೞುನೆಲೆಯ ಮಾಡದೊಳ್
ಜಿತಾಮರೇಂದ್ರನೀಳದೊಳ್
ದೇವದೇವಜನನಿ ಪವಡಿಸಿಪ್ಪ ಸದಭಿರಾಮದೊಳ್
ನಿಶಾವಸಾನ ಸಮಯದೊಳ್

ಇತ್ಯಾದಿ 34 ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ (ಆ. ೧೧ -೫೮)

ಪಂಪ : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ

ಅದಱಿಪೊಱಿವೊಟಿಲವಿಶಾಳ ಕನಕಕೃತಕ ಗಿರಿಗಳಿಂ
ಫಳಪ್ರಸೂನತರುಗಳಿಂ
ನನೆಯ ಕೊನೆಯ ತಳಿರ ಮುಗುಳವನಲತಾನಿಕುಂಜದಿಂ
ಪ್ರಸೂನರಜದ ಪುಂಜದಿಂ

ಇತ್ಯಾದಿ 26 ಪಂಕ್ತಿಗಳಿವೆ (ಆ. ೧ - ೫೮). ಪಂಪ 'ರಗಳೆ' ಎಂದಿದ್ದಾನೆ, ನಾಗವರ್ಮ ಇದನ್ನು 'ಉತ್ಸಾಹ ಛಂದರಗಳೆ' ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು 'ಲಯಗ್ರಾಹಿ' ಎಂದು ಛಂದೋವಿದರು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅಪರೂಪದ ಛಂದ - ಬಂಧ. ಪಂಪನ 'ಅದಱಿ ಪೊಱಿಪೊಟಿಲು' ನಾಗವರ್ಮನಲ್ಲಿ

'ಅದಱಪೊಱವೊಟಲೊಳಂಗಜ' (ಆ. ೧ - ೫೦) ಮತ್ತು 'ಅದಱಪೊಟಲದೆಲ್ಲಿ ನೋಡೆಯುಂ' (ಆ. ೭ - ೪೭) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

ಮಟ್ಟರಗಳೆ (ಆ. ೧ - ೪೮) ಲಲಿತರಗಳೆ (ಆ. ೧೦ - ೩೪) ಮಂದಾನಿಲಗಳೆ (ಆ. ೧೩ - ೨೧)

ಆಗಳ್ ಕೋದೆತ್ತಿದ ತೆಱದಿಂದಂ
ಬೇಗಂ ನೆರೆದುದು ನಿಶಿಚರ ವೃಂದಂ
ಕಹಕಹ ರುತಿಮಿಗೆ ದೆಸೆಯಿಂದುವರಂ
ಬಹುಲ ಪುರಸ್ತನವೃತ ಮುಖವಿವರಂ

ಇತ್ಯಾದಿ 30 ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಝುರಿ ಹರಿದಿದೆ. ಜಿನಸೇನಾಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಗುಣಭದ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಜೈನ ಪುರಾಣಗಳು ಋಣಿ ಆಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ 'ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಗಳು' ಇವು. ಪಂಪನು ತನ್ನನ್ನು 'ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯದ ಶುಕ' ಎಂದೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. (ಆ. ಪು. ಆ. ೧ - ೧೪). ನಾಗವರ್ಮ ಗೃಹಸ್ಥ, ಅಂತೆಯೇ ಪಂಪನಂತೆ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಹಾಪುರಾಣವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಅನುಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಚಂದನಾ ಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು -

ಸ್ಥೂಣಾಗಾರಾಭಿಧಾನೇಭೂದ್ಭಾರದ್ವಾಜದ್ವಿಜಸ್ಯಸಃ
ತನೂಜಃ ಪುಷ್ಪದತ್ತಾಯಾಂ ಪುಷ್ಪಮಿತ್ರಾಹ್ವಯಃ ಪುನಃ ||

(ಉ.ಪು. ಪರ್ವ : 74 - 71) ನಾಗವರ್ಮ -

ಸ್ಥೂಣಾಗಾರಂ ಪುರಮದರೊಳಿಪ್ಪಂ ಭರದ್ವಾಜ ವಿಪ್ರಂ
ಗೇಣೀಲೋಳೇಕ್ಷಣೆ ವನಿತೆ ತತ್ಪುಷ್ಪದಂತಾಖ್ಯೆಯಾದಳ್
ಕ್ಷೋಣೀಚಕ್ರಪ್ರಥಿತಯಶನಾ ವಿಪ್ರಯುಗ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಪ್ರ
ಪ್ರಾಣತ್ರಾಣ ಪ್ರವಣ ಚರಣಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರಂ ||

(ಆ. ೬ - ೧೪) ಗೇಣೀಲೋಳೇಕ್ಷಣೆ - ಹರಿತಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣೆ - ಎಂಬ

ಕೆಲ ವಿಶೇಷಣ ಬಿಟ್ಟರೆ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಹೂರಣ. ಕಿರುಪುಸ್ತಿಕೆ ಬರಹಗಾರನ ಕೈ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ - ತೋಲನ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಅಸಗನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಆತ ಹೀಗೆ ಋಣಿ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಕೃತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ತಾನು ನೋಡಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಆ. ೧೬ - ೪೯). ಅಡಿಗೆ ಉಂಡು ನೋಡಬೇಕು, ಹೂವನ್ನು ಮೂಸಿ ನೋಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿ ಸವಿಯಬೇಕು.

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ

ಇದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ. ಕಾವ್ಯಾಸ್ವಾದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಲಂಕಾರ ಹಾಗೂ ಕವಿಸಮಯ ಇವನ್ನು 'ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ', 'ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ', 'ಗುಣವಿವೇಕಂ', 'ರೀತಿ ಕ್ರಮ ರಸನಿರೂಪಣಂ', 'ಕವಿ ಸಮಯಂ' ಎಂದು ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಜ್ಞಾತ ಕವಿಗಳಾದ ಅಸಗ, ಪಂಪ, ಪೊನ್ನ, ರನ್ನ, ಗುಣವರ್ಮ (ಕಾವ್ಯಸಾರ ಸಂಕಲನ) ಹಂಸರಾಜ, ಗಜಾಂಕುಶ, ಶ್ರೀವಿಜಯ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣ, ಕಾಳಿದಾಸ, ಭರ್ತೃಹರಿ, ಭಾರವಿ, ಮಾಘ, ಭಟ್ಟಿ, ಆನಂದವರ್ಧನ, ಶ್ರೀಪಾಲರಾಜ, ಭವಭೂತಿ ಹಾಗೂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಮುಂತಾಗಿ ಅನೇಕರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಆರಿಸಿ, ಅನುವಾದಿಸಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ - ಅನುವಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಭಾಮಹ, ದಂಡಿ, ರುದ್ರಟ, ವಾಮನ, ಉದ್ಭಟ, ಅಮರಚಂದ್ರ, ರಾಜಶೇಖರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಿಜಯ (ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ) ಮುಂತಾಗಿ ಅನೇಕರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಮಾತೃಕೆಗಳಾದ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿಗಳಾದ ಭಾಮಹ, ದಂಡಿ, ರುದ್ರಟ, ವಾಮನ ಮೊದಲಾದ ಆಲಂಕಾರಿಕರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರೋದಾಹರಣೆಗಳು. (RN)

ಸೂ = ಸೂತ್ರ ಉ = ಉದಾಹರಣೆ ಕಾ = ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ

1) ಭಾಮಹನ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ

ಕಾ|| ಪದ್ಯಸಂಖ್ಯೆ			ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆ
426		ವಿನಯೇನ ವಿನಾ ಕಾ ಶ್ರೀಃ | ಕಾ ನಿಶಾ ಶಶಿನಾ ವಿನಾ ||	I.4
		ರಹಿತಾ ಸತ್ಕವಿತ್ವೇನ | ಕೀದೃಶೀ ವಾಗ್ವಿದಗ್ಧತಾ ||	
427		ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷೇಷು | ವೈಚಕ್ಷಣ್ಯಂ ಕಲಾಸು ಚ ||	
		ಪ್ರೀತಿಂ ಕರೋತಿ ಕೀರ್ತಿಂ ಚ | ಸಾಧುಕಾವ್ಯನಿಬಂಧನಂ ||	I.2
430	ಸೂ.	ಶಬ್ದಾರ್ಥೌ ಸಹಿತೌ ಕಾವ್ಯಂ | ....||	I.16
453	ಸೂ.	ಪದಾನಾಮೇವ ಸಂಘಾತಃ | ಸಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ||	
		ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಂ ಚ ತದ್ವಾಕ್ಯ | ಮೇಕವಸ್ತು ನಿಬಂಧನಂ ||	IV.4
455 / 471	ಸೂ.	ಅಪಾರ್ಥಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇಕಾರ್ಥಂ | ಸಸಂಶಯಮಪಕ್ರಮಂ ||	IV. 1
		ಶಬ್ದಹೀನಂ ಯತಿಭ್ರಷ್ಟಂ | ಭಿನ್ನವೃತ್ತಂ ವಿಸಂಧಿ ಚ ||	
		ದೇಶಕಾಲಕಲಾಲೋಕ | ನ್ಯಾಯಾಗಮವಿರೋಧಿ ಚ ||	IV. 2
459	ಸೂ.	ಭಯಶೋಕಾಭ್ಯಸೂಯಾಸು | ಹರ್ಷವಿಸ್ಮಯಯೋರಪಿ ||	IV. 14
		ಯಥಾಹ ಗಚ್ಛ ಗಚ್ಛೇತಿ | ಪುನರುಕ್ತಂ ನ ತದ್ವಿದುಃ ||	
465	ಸೂ.	ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಂ ಮತಂ ವ್ಯರ್ಥಂ | ವಿರುದ್ಧಂ ತೂಪದಿಶ್ಯತೇ ||	IV. 9
		ಪೂರ್ವಾಪರಾರ್ಥವ್ಯಾಘಾತಾ | ದ್ವಿಪರ್ಯಯಕರಂ ಯಥಾ ||	

432 ಸೂ. ಗುರೋರ್ಲಘೋಶ್ಚ ವರ್ಣಸ್ಯ | ಯೋಸ್ಥಾನೇ ರಚನಾವಿಧಿಃ || IV. 25
ತನ್ನ್ಯೂನಾಧಿಕತಾ ವಾಪಿ | ಭಿನ್ನವೃತ್ತಮಿದಂ ಯಥಾ ||

498 ಸೂ. ಏತದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಮೇತನ್ನಿಧೇಯಂ |
ಧತ್ತೇ ಶೋಭಾಂ ವಿರಚಿತಮಿದಂ ಸ್ಥಾನಮಸ್ಯೈ ತದಸ್ಯ
ಮಾಲಾಕಾರೋ ರಚಯತಿ ಯಥಾ ಸಾಧು ವಿಜ್ಞಾಯ ಮಾಲಾಂ |
ಯೋಜ್ಯಂ ಕಾವ್ಯೇಷ್ವವಹಿತಧಿಯಾ ತದ್ವದೇವಾಭಿಧಾನಂ || I. 59

522 ಸೂ. ಗೌಡೀಯಮಿದಮೇತತ್ತು | ವೈದರ್ಭಮಿತಿ ಕಿಂ ಪೃಥಕ್ | I. 32
ಗತಾನುಗತಿಕನ್ಯಾಯಾ | ನ್ನಾನಾಖ್ಯೇಯಮಮೇಧಸಾಂ ||

546 ಸೂ. ಸಂದಷ್ಟಕಸಮುದ್ಗಾದೇ | ರತ್ರೈವಾಂತರ್ಗತಿರ್ಮತಾ || II. 10

555 ಸೂ. ಸರೂಪವರ್ಣವಿನ್ಯಾಸ | ಮನುಪ್ರಾಸಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ || II. 5

566 ಸೂ. ವಿರುದ್ಧೇನೋಪಮಾನೇನ | ದೇಶಕಾಲಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ || II. 30
ಉಪಮೇಯಸ್ಯ ಯತ್ಸಾಮ್ಯಂ | ಗುಣಲೇಶೇನ ಸೋಪಮಾ ||

679 ಸೂ. ಹೀನತಾಸಂಭವೋ ಲಿಂಗ | ವಚೋಭೇದೋ ವಿಪರ್ಯಯಃ || II. 93
ಉಪಮಾನಾಧಿಕತ್ವಂ ಚ | ತೇನಾಸದೃಶತಾಪಿ ಚ || II. 40
ತ ಏತ ಉಪಮಾದೋಷಾ | ಸ್ಸಪ್ತ ಮೇಧಾವಿನೋದಿತಾಃ ||

681 ಉ. ಕ್ವಚಿದಗ್ರೇ ಪ್ರಸರತಾ | ಕ್ವಚಿದಾಪತ್ಯನಿಘ್ನ ತಾ || I. 54
ಶುನೇವ ಸಾರಂಗಕುಲಂ | ತ್ವಯಾ ಭಿನ್ನಂ ದ್ವಿಷಾಂ ಬಲಂ ||

683 ಉ. ವನೇಽಥ ತಸ್ಮಿನ್ ವನಿತಾನುಯಾಯಿನಃ | II. 63
ಪ್ರವೃತ್ತದಾನಾರ್ದ್ರಕಟಾ ಮತಂಗಜಾಃ ||
ವಿಚಿತ್ರಬರ್ಹಾಭರಣಾಶ್ಚ ಬರ್ಹಿಣೋ |
ಬಭುರ್ದಿಶೀವಾಮಲವಿಗ್ರಹಾ ಗ್ರಹಾಃ || (ಕಾ.ವಿಕ್ರ. 4.47)

685 ಸೂ. ಸಮಾನವಸ್ತುನ್ಯಾಸೇನ | ಪ್ರತಿವಸ್ತೂಪಮೋಚ್ಯತೇ || II. 34
ಯಥೇವಾನಭಿಧಾನೇಪಿ | ಗುಣಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿತಃ ||

679 ಸೂ. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇವೇಷ್ಟಸ್ಯ | ಯೋ ವಿಶೇಷೋಭಿಧಿತ್ಸಯಾ || II. 68
ಆಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ತಂ ಸಂತಃ ಶಂಸಂತಿ . . . . ||

708 ಸೂ. ಅಪಹ್ನುತಿರಭೀಷ್ಟಾ ಚ | ಕಿಂಚಿದಂತರ್ಗತೋಪಮಾ ||
ಭೂತಾರ್ಥಾಪಹ್ನವಾದಸ್ಯಾಃ | ಕ್ರಿಯತೇ ಚಾಭಿಧಾ ಯಥಾ || III. 19

712 ಉ. ನೇಯಂ ವಿರೌತಿ ಭೃಂಗಾಳೀ | ಮದೇನ ಮುಖರಾ ಮುಹುಃ ||III. 20
ಅಯಮಾಕೃಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ | ಕಂದರ್ಪಧನುಷೋ ಧ್ವನಿಃ ||

727 ಸೂ. ಅವಿವಕ್ಷಿತಸಾಮಾನ್ಯಾ | ಕಿಂಚಿಚ್ಚೋಪಮಯಾ ಸಹ || II. 91
ಅತದ್ಗುಣಕ್ರಿಯಾಯೋಗಾ | ದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾತಿಶಯಾನ್ವಿತಾ ||

736 ಸೂ. ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಯಾ | ತತ್ಫಲಸ್ಯ ವಿಭಾವನಾ || II. 77
ಜ್ಞೇಯಾ ವಿಭಾವನೈವಾಸೌ | ಸಮಾಧೌ ಸುಲಭೇ ಸತಿ ||

738 ಉ. ಅಪೀತಮತ್ತಾಶ್ಶಿಖಿನೋ | ದಿಶೋನುತ್ಕಂಠಿತಾಕುಲಾಃ ||
ನೀಪೋಽವಿಲಿಪ್ತಸುರಭಿ | ರಭ್ರಷ್ಟಕಲುಷಂ ಜಲಂ || II. 78

770 ಸೂ. ವರಾ ವಿಭೂಷಾ ಸಂಸೃಷ್ಟಿ | ರ್ಬಹ್ವಲಂಕಾರಯೋಗತಃ || III. 49

771 ಉ. ಗಾಂಭೀರ್ಯಲಾಘವವತೋ | ರ್ಯುವಯೋಃ ಪ್ರಾಜ್ಯ ರತ್ನಯೋಃ
ಸುಖಸೇವ್ಯೋ ಜನಾನಾಂ ತ್ವಂ | ದುಷ್ಟಗ್ರಾಹೋಂಭಸಾಂಪತಿಃ ||
III. 50

772 ಸೂ. ಆಶೀರಪಿಚ ಕೇಷಾಂಚಿದಲಂಕಾರತಯಾ || III. 55

776 ಸೂ. ಭಾವಿಕತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಾಹುಃ | ಪ್ರಬಂಧವಿಷಯಂ ಗುಣಂ || III. 53

777 ಸೂ. ಚಿತ್ರೋದಾತ್ತಾದ್ಭುತಾರ್ಥತ್ವಂ | ಕಥಾಯಾಃ ಸ್ವಭಿನೀತತಾ || III. 54
ಶಬ್ದಾನಾಕುಲತಾ ಚೇತಿ | ತಸ್ಯ ಹೇತುಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ||

(2) ದಂಡಿಯ ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ

424 ನೈಸರ್ಗಿಕೀ ಚ ಪ್ರತಿಭಾ | ಶ್ರುತಂ ಚ ಬಹು ನಿರ್ಮಲಂ || I. 103
ಅಮಂದಶ್ಚಾಭಿಯೋಗೋಸ್ಯಾಃ | ಕಾರಣಂ ಕಾವ್ಯಸಂಪದಃ ||

455 ಸೂ. ಅಪಾರ್ಥಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇಕಾರ್ಥಂ | ಸಸಂಶಯಮಪಕ್ರಮಂ || III. 125
ಶಬ್ದಹೀನಂ ಯತಿಭ್ರಷ್ಟಂ | ಭಿನ್ನವೃತ್ತಂ ವಿಸಂಧಿಕಂ ||

471 } ಸೂ. ದೇಶಕಾಲ ಕಲಾಲೋಕ | ನ್ಯಾಯಾಗಮವಿರೋಧಿ ಚ || III. 126
476 ಇತಿ ದೋಷಾ ದಶೈವೈತೇ | ವರ್ಜ್ಯಾಃ ಕಾವ್ಯೇಷು ಸೂರಿಭಿಃ ||

ವಿರೋಧಸ್ಸಕಲೋಪ್ಯೇಷ | ಕದಾಚಿತ್ಕವಿಕೌಶಲಾತ್ || III. 179
ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ದೋಷಗಣನಾಂ | ಗುಣವೀಧೀಂ ವಿಗಾಹತೇ ||

459 ಸೂ. ಅವಿಶೇಷೇಣ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ | ಯದಿ ಭೂಯೋ ಹಿ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ || III. 135
ಅರ್ಥತಃ ಶಬ್ದತೋ ವಾಪಿ | ತದೇಕಾರ್ಥಂ ಮತಂ ಯಥಾ ||

ಅನುಕಂಪಾದ್ಯತಿಶಯೋ | ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದ್ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ || III. 137
ನ ದೋಷಃ ಪುನರುಕ್ತೋಪಿ | ಪ್ರತ್ಯುತೇಯಮಲಂಕ್ರಿಯಾ ||

460 ಉ. ಉತ್ಕಾಮುನ್ಮನಯಂತ್ಯೇತೇ | ಬಾಲಾಂ ತದಲಕತ್ವಿಷಃ || III. 136
ಅಂಭೋಧರಾಸ್ತಟಿತ್ವಂತೋ | ಗಂಭೀರಾಃ ಸ್ತನಯಿತ್ನವಃ ||

465 ಸೂ. ಏಕವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಬಂಧೇ ವಾ | ಪೂರ್ವಾಪರಪರಾಹತಂ || III. 131
ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯರ್ಥ | ಮಿತಿ ದೋಷೇಷು ಪಠ್ಯತೇ ||

ಅಸ್ತಿ ಕಾಚಿದವಸ್ಥಾ ಸಾ | ಸಾಭಿಷಂಗಸ್ಯ ಚೇತಸಃ || III. 133
ಯಸ್ಯಾಂ ಭವೇದಭಿಮತಾ | ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾಪಿ ಭಾರತೀ ||

466 ಉ. ಜಹಿ ಶತ್ರು ಬಲಂ ಕೃತ್ಸ್ನಂ | ಜಯ ವಿಶ್ವಂಭರಾಮಿಮಾಂ | III. 132
ತವ ನೈಕೋsಪಿ ವಿದ್ವೇಷ್ಟಾ | ಸರ್ವಭೂತಾನುಕಂಪಿನಃ ||

467 ಉ. ಪರದಾರಾಭಿಲಾಷೋ ಮೇ | ಕಥಮಾರ್ಯಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ || III. 134
ಪಿಬಾಮಿ ತರಲಂ ತಸ್ಯಾಃ | ಕದಾ ನು ದಶನಚ್ಛದಂ ||

468 ಸೂ. ಉದ್ದೇಶಾನುಗುಣೋರ್ಥಾನಾ | ಮನೂದ್ದೇಶೋ ನ ಚೇತ್ಕೃತಃ ||
III. 145
ಅಪಕ್ರಮಾಭಿಧಾನಂ ತಂ | ದೋಷಮಾಚಕ್ಷತೇ ಬುಧಾಃ ||
ಯತ್ನಃ ಸಂಬಂಧವಿಜ್ಞಾನ | ಹೇತುಕೋऽಪಿ ಕೃತೋ ಯದಿ || III. 146
ಕ್ರಮಲಂಘನಮಪ್ಯಾಹುಃ | ಸೂರಯೋ ನೈವ ದೂಷಣಂ ||

469 ಉ. ಸ್ಥಿತಿನಿರ್ಮಾಣಸಂಹಾರ | ಹೇತವೋ ಜಗತಾಮಮೀ || III. 145
ಶಂಭುನಾರಾಯಣಾಂಭೋಜ | ಯೋನಯಃ ಪಾಲಯಂತು ವಃ ||

474 ಉ. ಕರ್ಪೂರಪಾದಪಾಮರ್ಶ | ಸುರಭಿರ್ಮಲಯಾನಿಲಃ || III. 165

477 ಉ. ಸತ್ಯಮೇವಾಹ ಸುಗತಃ | ಸಂಸ್ಕಾರಾನವಿನಶ್ವರಾ || III. 174
ತಥಾಹಿ ಸಾ ಚಕೋರಾಕ್ಷೀ | ಸ್ಥಿತೈವಾದ್ಯಾಪಿ ಮೇ ಹೃದಿ ||

478 ಉ. ಅಸಾವನುಪನೀತೋಪಿ | ವೇದಾನಧಿಜಗೇ ಗುರೋಃ || III. 178
ಸ್ವಭಾವಶುದ್ಧಃ ಸ್ಫಟಿಕೋ | ನ ಸಂಸ್ಕಾರಮಪೇಕ್ಷತೇ ||

479 ಸೂ. ಶ್ಲೋಕೇಷು ನಿಯತಸ್ಥಾನಂ | ಪದಚ್ಛೇದಂ ಯತಿಂ ವಿದುಃ ||III. 152
ತದಪೇತಂ ಯತಿಭ್ರಷ್ಟಂ | ಶ್ರವಣೋದ್ವೇಜನಂ ಯಥಾ ||

482 ಸೂ. ವರ್ಣಾನಾಂ ನ್ಯೂನತಾಧಿಕ್ಯೇ | ಗುರುಲಘ್ವಯಥಾಸ್ಥಿತಿಃ || III. 156
ತತ್ರ ತದ್ಭಿನ್ನವೃತ್ತಂ ಸ್ಯಾ | ದೇಷತೋಷಸ್ಸುನಿಂದಿತಃ ||

500 ಸೂ. ಶ್ಲೇಷಃ ಪ್ರಸಾದಃ ಸಮತಾ | ಮಾಧುರ್ಯಂ ಸುಕುಮಾರತಾ || I. 41

521 ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿರುದಾರತ್ವ | ಮೋಜಃಕಾಂತಿಸಮಾಧಯಃ ||
ಇತಿ ವೈದರ್ಭಮಾರ್ಗಸ್ಯ | ಪ್ರಾಣಾ ದಶ ಗುಣಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ || I. 42
ಏಷಾಂ ವಿಪರ್ಯಯಃ ಪ್ರಾಯೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಗೌಡವರ್ತ್ಮನಿ ||

501	ಸೂ.	ಸಮಂ ಬಂಧೇಷ್ವವಿಷಮಂ | ತೇ ಮೃದುಸ್ಫುಟಮಧ್ಯಮಾಃ ||	I. 47
		ಬಂಧಾ ಮೃದುಸ್ಫುಟೋನ್ಮಿಶ್ರ | ವರ್ಣವಿನ್ಯಾಸಯೋನಯಃ ||	
505	ಸೂ.	ಶ್ಲಿಷ್ಟಮಸ್ಪೃಷ್ಟಶೈಥಿಲ್ಯ | ಮಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರೋತ್ತರಂ ||	I. 43
		ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿರನೇಯತ್ವ | ಮರ್ಥಸ್ಯ . . . . . ||	I. 73
512	ಸೂ.	ಪ್ರಸಾದವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ | ಪ್ರತೀತಿಸುಭಗಂ ವಚಃ ||	I. 45
		ಅನಿಷ್ಠುರಾಕ್ಷರಪ್ರಾಯಂ | ಸುಕುಮಾರಮಿಹೇಷ್ಯತೇ ||	I. 69
515	ಸೂ.	ಓಜಸ್ಸಮಾಸಭೂಯಸ್ತ್ವಂ |	
		ಶ್ಲಾಘ್ಯೈರ್ವಿಶೇಷಣೈರ್ಯುಕ್ತ | ಮುದಾರಂ ಕೈಶ್ಚಿದಿಷ್ಯತೇ ||	I. 79
519	ಸೂ.	ಅನ್ಯಧರ್ಮಸ್ತತೋನ್ಯತ್ರ | ಲೋಕಸೀಮಾನುರೋಧಿನಾ ||	I. 93
		ಸಮ್ಯಗಾಧೀಯತೇ ಯತ್ರ | ಸ ಸಮಾಧಿಃ ಸ್ಮೃತೋ ಯಥಾ ||	
525	ಸೂ.	ಅವ್ಯಪೇತವ್ಯಪೇತಾತ್ಮಾ | ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ವರ್ಣಸಂಹತೇಃ ||	III. 1
		ಯಮಕಂ ತಚ್ಚ ಪಾದಾನಾ | ಮಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಗೋಚರಂ ||	
555	ಸೂ.	ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿರನುಪ್ರಾಸಃ | ಪಾದೇಷು ಚ ಪದೇಷು ಚ ||	I. 55
		ಪೂರ್ವಾನುಭವಸಂಸ್ಕಾರ | ಬೋಧಿನೀ ಯದ್ಯದೂರತಾ ||	
593	ಸೂ.	ಕ್ರೀಡಾಗೋಷ್ಠೀವಿನೋದೇಷು | ತಜ್‌ಜ್ಞೈರಾಕೀರ್ಣ ಮಂತ್ರಣೇ ||	III. 97
		ಪರವ್ಯಾಮೋಹನೇ ಚಾಪಿ | ಸೋಪಯೋಗಾಃ ಪ್ರಹೇಲಿಕಾಃ ||	
610	ಉ.	ಕಂಠೇ ಕಾಲಃ ಕರಸ್ಥೇನ | ಕಪಾಲೇನೇಂದುಶೇಖರಃ ||	II. 22
		ಜಟಾಭಿಃ ಸ್ನಿಗ್ಧತಾಮ್ರಾಭಿ | ರಾವಿರಾಸೀದ್ವೃಷಧ್ವಜಃ ||	
612	ಉ.	ಬಧ್ನನ್ನಂಗೇಷು ರೋಮಾಂಚಂ | ಕುರ್ವನ್ ಮನಸಿ ನಿರ್ವೃತಿಂ ||	
		ನೇತ್ರೇ ಚಾಮೀಲಯನ್ನೇಷ | ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪರ್ಶಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ||	II. 11
621	ಸೂ.	ಅರ್ಥಮಿಷ್ಟಮನಾಖ್ಯಾಯ | ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಯೇ ||	II. 295
		ಯತ್ಪ್ರಕಾರಾಂತರಾಖ್ಯಾನಂ | ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ ತದಿಷ್ಯತೇ ||	

629 ಉ. ಅನಭ್ಯಾಸೇನ ವಿದ್ಯಾನಾ | ಮಸಂಸರ್ಗೇಣ ಧೀಮತಾಂ || II. 247
ಅನಿಗ್ರಹೇಣ ಚಾಕ್ಷಾಣಾಂ | ಜಾಯತೇ ವ್ಯಸನಂ ನೃಣಾಂ ||

637 ಉ. ಕದಾ ನೌ ಸಂಗಮೋ ಭಾವೀ | ತ್ಯಾಕೀರ್ಣೇ ವಕ್ತುಮಕ್ಷಮಂ ||
II. 261
ಅವೇಕ್ಷ್ಯ ಕಾಂತಮಬಲಾ | ಲೀಲಾಪದ್ಮಂ ನ್ಯಮೀಲಯತ್ ||

639 ಸೂ. ಲೇಶೋ ಲೇಶೇನ ನಿರ್ಭಿನ್ನ | ವಸ್ತುರೂಪನಿಗೂಹನಂ || II. 265

642 ಸೂ. ಶಬ್ದೋಪಾತ್ತೇ ಪ್ರತೀತೇ ವಾ | ಸಾದೃಶ್ಯೇ ವಸ್ತು ನೋ ರ್ದ್ವಯೋಃ ||
II. 180
ತತ್ರ ಯದ್ಭೇದಕಥನಂ ವ್ಯತಿರೇಕಃ ಸ ಕಥ್ಯತೇ ||

643 ಉ. ತ್ವಂ ಸಮುದ್ರಶ್ಚ ದುರ್ವಾರೌ | ಮಹಾಸತ್ವೌ ಸತೇಜಸೌ || II. 185
ಅಯಂ ತು ಯುವಯೋರ್ಭೇದಃ | ಸಜಡಾತ್ಮಾ ಪಟುರ್ಭವಾ ||

654 ಉ. ಮಾನಮಸ್ಯಾ ನಿರಾಕರ್ತುಂ | ಪಾದಯೋರ್ಮೇ ಪತಿಷ್ಯತಃ ||II. 299
ಉಪಕಾರಾಯ ದಿಷ್ಟ್ಯೈತ | ದುದೀರ್ಣಂ ಘನಗರ್ಜಿತಂ ||

655 ಉ. ವಿಕಸಂತಿ ಕದಂಬಾನಿ | ಸ್ಫುಟಂತಿ ಕುಟಜದ್ರುಮಾಃ || II. 117
ಉನ್ಮೀಲಂತಿ ಚ ಕಂದಲ್ಯೋ | ದಲಂತಿ ಕಕುಭಾನಿ ಚ ||

679 ಸೂ. ನ ಲಿಂಗವಚನೇ ಭಿನ್ನೇ | ನ ಹೀನಾಧಿಕತಾಪಿ ವಾ || II. 51
ಉಪಮಾದೂಷಣಾಯಾಲಂ | ಯತ್ರೋದ್ವೇಗೋ ನ ಧೀಮತಾಂ ||

682 ಉ. ಖದ್ಯೋತೋ ಭಾತಿ ಭಾನುವತ್ || II. 55

685 ಸೂ. ವಸ್ತು ಕಿಂಚಿದುಪನ್ಯಸ್ಯ | ನ್ಯಸನಾತ್ತತ್ಸಧರ್ಮಣಃ || II. 46
ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿರಸ್ತೀತಿ | ಪ್ರತಿವಸ್ತೂಪಮಾ ಯಥಾ ||
ಉಪಮೈವ ತಿರೋಭೂತ | ಭೇದಾ ರೂಪಕಮುಚ್ಯತೇ || II. 66

686 ಉ. ನೈಕೋಽಪಿ ತ್ವಾದೃಶೋದ್ಯಾಪಿ | ಜಾಯಮಾನೇಷು ರಾಜಸು ||
ನನು ದ್ವಿತೀಯೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ | ಪಾರಿಜಾತಸ್ಯ ಪಾದಪಃ || II. 47

690 ಉ. ಅಕಸ್ಮಾದೇವ ತೇ ಚಂಡಿ | ಸ್ಫುರಿತಾಧರಪಲ್ಲವಂ || II. 71
ಮುಖಂ ಮುಕ್ತಾರುಚೋ ಧತ್ತೇ | ಘರ್ಮಾಂಭಃ ಕಣ ಮಂಜರೀಃ ||

691 ಉ. ವಲ್ಲಿತಭ್ರು ಗಲದ್ಘರ್ಮ | ಜಲಮಾಲೋಹಿತೇಕ್ಷಣಂ || II. 73
ವಿವೃಣೋತಿ ಮದಾವಸ್ಥಾ | ಮಿದಂ ವದನಪಂಕಜಂ ||
ಮದರಕ್ತಕಪೋಲೇನ | ಮನ್ಮಥಸ್ತ್ವನ್ಮುಖೇಂದುನಾ || II. 80
ನರ್ತಿತಭ್ರೂಲತೇನಾಲಂ | ಮರ್ದಿತುಂ ಭುವನತ್ರಯಂ ||

697 ಸೂ. ಪ್ರತಿಷೇಧೋಕ್ತಿರಾಕ್ಷೇಪಃ | II. 120

708 ಸೂ. ಅಪಹ್ನುತಿರಪಹ್ನುತ್ಯ | ಕಿಂಚಿದನ್ಯಾರ್ಥದರ್ಶನಂ || II. 304

720 ಉ. ಸಂಗತಾನಿ ಮೃಗಾಕ್ಷೀಣಾಂ | ತಡಿದ್ವಿಲಸಿತಾನಿ ಚ || II. 332
ಕ್ಷಣದ್ವಯಂ ನ ತಿಷ್ಠಂತಿ | ಘನಾರಬ್ಧಾನ್ಯಪಿ ಸ್ವಯಂ ||

722 ಉ. ಸುಖಂ ಜೀವಂತಿ ಹರಿಣಾ | ವನೇಷ್ವಪರಸೇವಿನಃ || II. 341
ಅನ್ನೈರಯತ್ನಸುಲಭೈ | ಸ್ತೃಣದರ್ಭಾಂಕುರಾದಿಭಿಃ ||

729 ಉ. ತನುಮಧ್ಯಂ ಪೃಥುಶ್ರೋಣಿ | ರಕ್ತೌಷ್ಠಮಸಿತೇಕ್ಷಣಂ || II. 336
ನತನಾಭಿ ವಪುಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ | ಕಂ ನ ಹಂತ್ಯುನ್ನತಸ್ತನಂ ||

737 ಉ. ಅನಂಜಿತಾಸಿತಾ ದೃಷ್ಟಿ | ಭ್ರೂರನಾವರ್ಜಿತಾನತಾ || II. 201
ಅರಂಜಿತೋರುಣಶ್ಚಾಯ | ಮಧರಸ್ತವ ಸುಂದರಿ ||

751 ಉ. ಏಕಚಕ್ರೋ ರಥೋ ಯಂತಾ | ವಿಕಲೋ ವಿಷಮಾ ಹಯಾಃ ||
ಅಕ್ರಾಮತ್ಯೇವ ತೇಜಸ್ವೀ | ತಥಾಪ್ಯರ್ಕೋ ನಭಸ್ತಲಂ || II. 328

755 ಸೂ. ಯದಿ ನಿಂದನ್ನಿವ ಸ್ತೌತಿ | ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿರಸೌ ಸ್ಮೃತಾ || II. 343

758 ಉ. ಭುಜಂಗಭೋಗಸಂಸಕ್ತಾ | ಕಲತ್ರಂ ತವ ಮೇದಿನೀ || II. 346
ಅಹಂಕಾರಃ ಪರಾಂ ಕೋಟಿ | ಮಾರೋಹತಿ ಕುತಸ್ತವ ||

761 ಉ. ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಾನುರಕ್ತಾಪಿ | ದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ಣಾವಲಂಬಿನೀ || II. 339

766 ಉ. ಅಚ್ಯುತೋಪ್ಯವೃಷಚ್ಛೇದೀ | II. 322

770 ಸೂ. ನಾನಾಲಂಕಾರಸಂಸೃಷ್ಟಿಃ | ಸಂಕೀರ್ಣಂ ತು ನಿಗದ್ಯತೇ || II. 359
ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವಾವಸ್ಥಾನಂ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಮಕಕ್ಷತಾ ||
ಇತ್ಯಲಂಕಾರಸಂಸೃಷ್ಟೇ | ರ್ಲಕ್ಷಣೀಯಾ ದ್ವಯೀ ಗತಿಃ || II. 360

772 ಸೂ. ಪ್ರೇಯಃ ಪ್ರಿಯತರಾಖ್ಯಾನಂ | II. 275
ಊರ್ಜಸ್ವಿ ರೂಢಾಹಂಕಾರಂ ||

776 ತದ್ಭಾವಿಕಮಿತಿ ಪ್ರಾಹುಃ | ಪ್ರಬಂಧವಿಷಯಂ ಗುಣಂ || II. 364
ಭಾವಃ ಕವೇರಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಕಾವ್ಯೇಷ್ವಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ ||
. . . .
ಭಾವಾಯತ್ತಮಿದಂ ಸರ್ವ | ಮಿತಿ ತದ್ಭಾವಿಕಂ ವಿದುಃ || II. 366

939 ಗದ್ಯಂ ಪದ್ಯಂ ಚ ಮಿಶ್ರಂ ಚ | ತತ್ತ್ರಿಧೈವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಂ || I. 11
ಅಪಾದಃ ಪದಸಂತಾನೋ | ಗದ್ಯಮಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಕಥಾ || I. 23
ಇತಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಭೇದೌ ದ್ವೌ ||

950 ಸೂ. ಸರ್ಗಬಂಧೊ ಮಹಾಕಾವ್ಯಂ | I. 14
ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯೀ ಕಾಚಿತ್ | ಚಂಪೂರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ || I. 31

956 ಸೂ. ನಗರಾರ್ಣವಶೈಲರ್ತು | ಚಂದ್ರಾರ್ಕೋದಯವರ್ಣನೈಃ || I. 16
ಉದ್ಯಾನಸಲಿಲಕ್ರಿಡಾ | ಮಧುಪಾನರತೋತ್ಸವೈಃ ||
. . . .
ಅಲಂಕೃತಮಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಂ | ರಸಭಾವನಿರಂತರಂ || I. 18

(3) ರುದ್ರಟನ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ

429 ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋರಿತಿ ನಿರೂಪ್ಯ ವಿಭಕ್ತರೂಪಾ್ | XI. 36
ದೋಷಾ್ ಗುಣಾಂಶ್ಚ ನಿಪುಣೋ ವಿಸೃಜನ್ನಸಾರಂ ||
ಸಾರಂ ಸಮಾಹಿತಮನಾಃ ಪರಮಾದದಾನಃ |
ಕುರ್ವೀತ ಕಾವ್ಯಮವಿನಾಸಿ ಯಶೋಧಿಗಂತುಂ ||

430 ಸೂ. ನನು ಶಬ್ದಾರ್ಥೌ ಸಹಿತೌ ಕಾವ್ಯಂ . . . . | II. 1

431 ಸೂ. ಶಬ್ದಾನಾಮತ್ರ ಸದಾನೇಕಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಾನಾಂ || VI. 9
ನಿಶ್ಚೀಯತೇ ಹಿ ಸೋರ್ಥಃ ಪ್ರಕರಣಶಬ್ದಾಂತರಭಿನಯ್ಯೈಃ ||

434 ಉ. ಸಾ ಸುಂದರ ತವ ವಿರಹೇ
ಸುತನುರಿಯಮ್ಮಾತ್ರಲೋಚನಾ ಸಪದಿ | VI. 10
ಏತಾವತೀಮವಸ್ಥಾಂ
ಯಾತಾ ದಿವಸ್ಯೈರಿಯನ್ಮಾತ್ರೈಃ ||

435 ಸೂ. ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಂ || VI. 2
ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಚ ದೇಶ್ಯಂ ಪದಮಿತಿ ಸಮ್ಯಗ್ಭವೇದ್ದುಷ್ಟಂ ||

436 ಸೂ. ಪದಮಿದಮಸಮರ್ಥಂ ಸ್ಯಾದ್ವಾಚಕಮರ್ಥಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನ ಚ ವಕ್ತುಂ || VI. 3
ತಂ ಶಕ್ನೋತಿ ತಿರೋಹಿತತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತೇನ ||

439 ಸೂ. ಯಸ್ಮಾದಿಪದೇನ ಸಮಂ ಸಂಧಿರ್ನಭವೇದ್ಭವೇದ್ವಿ
ರುದ್ಧೋ ವಾ | VI. 14
ತದಿತಿ ವಿಸಂಧಿ . . . . ||

452 ಸೂ. ಅನುಕರಣಭಾವಮವಿಕಲ |
ಮಸಮರ್ಥಾದಿಸ್ವರೂಪತೋ ಗರ್ಭೆ || VI. 47

ನ ಭವತಿ ದುಷ್ಕ್ರಮತಾದ್ಯ |
ಗ್ವಿಪರೀತಕ್ಲಿಷ್ಟವರ್ಣಂ ಚ ||

453 ಸೂ. ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ರಾಭಿಮತಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಸವ್ಯಪೇಕ್ಷವೃತ್ತೀನಾಂ || II. 7
ಸಮುದಾಯಃ ಶಬ್ದಾನಾಮೇಕಪರಾಣಾಮನಾಕಾಂಕ್ಷಃ ||
ಅನ್ಯೂನಾಧಿಕವಾಚಕಸುಕ್ರಮಪುಷ್ಟಾರ್ಥಶಬ್ದಚಾರುಪದಂ || II. 8
ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮಮಕ್ಷೂಣಂ ಸುಮತಿರ್ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಯುಂಜೇತ ||

457 ಉ. ಕಿಮಿತಿ ನ ಪಶ್ಯಸಿ ಕೋಪಂ ಪಾದಗತಂ ಬಹುಗುಣಂ ಗೃಹಾಣ್ಯೆನಂ | VI. 42
ನನು ಮುಂಚ ಹೃದಯನಾಥಂ ಕಂಠೇ ಮನಸಸ್ತಮೋರೂಪಂ ||

459 ಸೂ. ವಕ್ತಾ ಹರ್ಷಭಯಾದಿಭಿರಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಮನಾಸ್ತಥಾ ಸ್ತುವನ್ನಿಂದ್ಯ || VI. 29
ಯತ್ಪದಮಸಕೃದ್ಭ್ರೂಯಾತ್ತತ್ಪುನರುಕ್ತಂ ನ ದೋಷಾಯ ||

524 ಸೂ. ವಕ್ರೋಕ್ತಿರನುಪ್ರಾಸೋ ಯಮಕಂ ಶ್ಲೇಷಸ್ತಥಾಪರಂ ಚಿತ್ರಂ ||II. 13
ಶಬ್ದಸ್ಯಾಲಂಕಾರಾಃ . . . . ||

560 ಸೂ. ಸರ್ವೈರುಪರಿ ಸಕಾರಃ ಸರ್ವೇ ರೇಣೋಭಯತ್ರ ಸಂಯುಕ್ತಾಃ || II. 26
ಏಕತ್ರಾಪಿ ಹಕಾರಃ ಪರುಷಾಯಾಂ ಸರ್ವಥಾ ಚ ಶಪೌ ||

562 ಸೂ. ನಿಜವರ್ಗ್ಯಾಂತ್ಯೈರ್ವರ್ಗ್ಯಾಃ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಉಪರಿ ಸಂತಿ ಮಧುರಾಯಾಂ || II. 20
ತದ್ಯುಕ್ತಶ್ಚ ಲಕಾರೋ ರಣೌ ಚ ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಾಂತರಿತೌ ||

563 ಉ. ಅನಣುರಣನ್ಮಣಿಮೇಖಲಮವಿರತಶಿಂಜಾನಮಂಜು ಮಂಜೀರಂ || II. 23
ಪರಿಸರಣಮರುಣಚರಣೇ ರಣರಣಕಮಕಾರಣಂ ಕುರುತೇ ||

568 ಸೂ. ಭಂಗ್ಯಂತರಕೃತತತ್ಕ್ರಮವರ್ಣನಿಮಿತ್ತಾನಿ ವಸ್ತು ರೂಪಾಣಿ | V. 1
ಸಾಂಕಾನಿ ವಿಚಿತ್ರಾಣಿ ಚ ರಚ್ಯಂತೇ ಯತ್ರ ತಚ್ಚಿತ್ರಂ ||

569 ಸೂ. ತಚ್ಚಕ್ರಖಡ್ಗಮುಸಲೈರ್ಬಾಣಾಸನಶಕ್ತಿಶೂಲಹಲೈಃ || V. 2
ಚತುರಂಗಪೀಠವಿರಚಿತರಥತುರಗಗಜಾದಿಪದಪಾಠ್ಯೈಃ ||
ಅನುಲೋಮಪ್ರತಿಲೋಮ್ಯೈರರ್ಧಭ್ರಮಮುರಜನಸರ್ವತೋ ಭದ್ರೈಃ ||
V. 3

ಇತ್ಯಾದಿಭಿರನ್ಯೈರಪಿ ವಸ್ತುವಿಶೇಷಾಕೃತಿಪ್ರಭವೈಃ ||
ಭೇದೈರ್ವಿಭಿದ್ಯಮಾನಂ ಸಂಖ್ಯಾತುಮನಂತಮಸ್ತಿ ನೈತದಲಂ || V. 4

570–587 ಸೂ. ಮಾತ್ರಾಬಿಂದುಚ್ಯುತಕೇ ಪ್ರಹೇಲಿಕಾ ಕಾರಕಕ್ರಿಯಾ ಗೂಢೇ || V. 24

593 ಸೂ. ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಾದಿ ಚಾನ್ಯತ್ಕ್ರೀಡಾಮಾತ್ರೋಪಯೋಗ ಮಿದಂ || V. 24

593 ಸೂ. ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರಚ್ಛನ್ನಾರ್ಥಾ ಪ್ರಹೇಲಿಕಾ ವ್ಯಾಕೃತಾರ್ಥಾ ಚ || V. 25

610 ಸೂ. ವಕ್ತ್ರಾ ತದನ್ಯಥೋಕ್ತಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಚಾನ್ಯಥಾ ತದುತ್ತ ರದಃ || II. 14
ವಚನಂ ಯತ್ಪದಭಂಗೈರ್ಜ್ಞೇಯಾ ಸಾ ಶ್ಲೇಷವಕ್ರೋಕ್ತಿಃ |

604 ಉ. ಶಲ್ಯಮಪಿ ಸ್ಫಲದಂತಃ ಸೋಢುಂ ಶಕ್ಯೇತ ಹಾಲ ಹಲದಿಗ್ಧಂ || II. 17
ಧೀರೈರ್ನಪುನರಕಾರಣಕುಪಿತಖಲಾಲೀಕದುರ್ವಚನಂ ||

605 ಸೂ. ಅರ್ಥಸ್ಯಾಲಂಕಾರಾ ವಾಸ್ತವಮೌಪಮ್ಯಮತಿಶಯಃ ಶ್ಲೇಷಃ || VII. 9

606 ಸೂ. ವಾಸ್ತವಮಿತಿ ತಜ್ಜ್ಞೇಯಂ ಕ್ರಿಯತೇ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪ ಕಥನಂ
ಯತ್ | VII. 10
ಪುಷ್ಟಾರ್ಥಮವಿಪರೀತಂ ನಿರುಪಮಮನತಿಶಯಮಶ್ಲೇಷಂ ||

607 ಸೂ. ತಸ್ಯಸಹೋಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯಜಾತಿಯಥಾಸಂಖ್ಯಭಾವ ಪರ್ಯಾಯಾಃ |
VII. 11

ವಿಷಮಾನುಮಾನದೀಪಕಪರಿಕರಪರಿವೃತ್ತಿಪರಿಸಂಖ್ಯಾಃ ||
ಹೇತುಃ ಕಾರಣಮಾಲಾವ್ಯತಿರೇಕೋನ್ಯೋನ್ಯಮುತ್ತರಂ ಸಾರಂ |

VII. 12

ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಲೇಶೋವಸರೋ ಮೀಲಿತಮೇಕಾವಲೀ ಭೇದಾಃ ||

613 ಸೂ. ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ನಿರಪೇಕ್ಷೌ ಯಾವರ್ಥಾವೇಕಕಾಲಮೇಕ ವಿಧೌ |

VII. 17

ಭವತಸ್ತತ್ಕಥನಂ ಯತ್ಸಾಪಿ ಸಹೋಕ್ತಿಃ ಕಿಲೇತ್ಯಪರೇ ||

616 ಉ. ಏಕಾಕಿನೀ ಯದಬಲಾ ತರುಣೀ ತಥಾಹ | VII. 41
ಮಸ್ಮಿ್ನ್ ಗೃಹೇ ಗೃಹಪತಿಶ್ಚ ಗತೋ ವಿದೇಶಂ ||
ಕಿಂ ಯಾಚಸೇ ತದಿಹ ವಾಸಮಿಯಂ ವರಾಕೀ |
ಶ್ವಶ್ರೂರ್ಮಮಾಂಧಬಧಿರಾ ನನು ಮೂಢ ಪಾಂಥ ||

617 ಸೂ. ನಿರ್ದಿಶ್ಯಂತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾರ್ಥಾ ವಿವಿಧಾ ಯಯೈವ ಪರಿ ಪಾಟ್ಯಾ |

VII. 34

ಪುನರಪಿ ತತ್ಪ್ರತಿಬದ್ಧಾಸ್ತಯೈವ ತತ್ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ||

623 ಉ. ಸಲಿಲಂ ವಿಕಾಸಿ ಕಮಲಂ ಕಮಲಾನಿ ಸುಗಂಧಿಮಧು ಸಮೃದ್ಧಾನಿ |

VII. 110

ಮಧುಲೀನಾಲಿಕುಲಾಕುಲಮಲಿಕುಲಮಪಿ ಮಧುರರಣಿತ ಮಿಹ ||

625 ಸೂ. ಹೇತುಮತಾ ಸಹ ಹೇತೋರಭಿಧಾನಮಭೇದಕೃದ್ಭವೇದ್ಯತ್ರ |

VII. 82

ಸೋಲಂಕಾರೋ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾದನ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪೃಥಗ್ಭೂತಃ ||

628 ಉ. ವಿನಯೇನ ಭವತಿ ಗುಣವಾನ್ಗುಣವತಿ ಲೋಕೋನುರಜ್ಯತೇ ಸಕಲಃ ||

VII. 85

ಅಭಿಗಮ್ಯತೇನುರಕ್ತಃ ಸಸಹಾಯೋ ಯುಜ್ಯತೇ [illegible] |

636 ಉ. ಸಾವಜ್ಞಮಾಗಮಿಷ್ಯನ್ನೂನಂ ಪತಿತೋಽಸಿ ಪಾದಯೋ ಸ್ತಸ್ಯಾಃ ||
VII. 57

ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಲಲಾಟೇ ಯಾವಕರಸತಿಲಕಪಙ್ತ್ರಿಯಂ ||

638 ಉ. ವಚನಮುಪಚಾರಗರ್ಭಂದೂರಾದುದ್ಗಮನಮಾಸನಂ ಸಕಲಂ |
VII. 58

ಇದಮದ್ಯ ಮಯಿ ತಥಾ ತೇ ಯಥಾಸಿ ನೂನಂ ಪ್ರಿಯೇ ಕುಪಿತಾ ||

642 ಸೂ. ಆದೌ ಮಧ್ಯೇಂಽತೇ ವಾ ವಾಕ್ಯೇ ತತ್ಸಂಸ್ಥಿತಂ ಚ ದೀಪಯತಿ ||
VII. 65

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನಿತಿ ಭೂಯಸ್ತ್ರಿಧೈತದೇವಂ ಭವೇತ್ ಷೋಢಾ ||

661 ಸೂ. ತನ್ಮೀಲಿತಮಿತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ಸಮಾನಚಿಹ್ನೇನ ಹರ್ಷಕೋಪಾಧಿ ||
VII. 106

ಅಪರೇಣ ತಿರಸ್ಕ್ರಿಯತೇ ನಿತ್ಯೇನಾಗಂತುಕೇನಾಪಿ ||

662 ಉ. ತಿರ್ಯಕ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣತರಲೇ ಸುಸ್ನಿಗ್ಧೇ ಚ ಸ್ವಭಾವತಸ್ತಸ್ಯಾಃ | VII. 107

ಅನುರಾಗೋ ನಯನಯುಗೇ ಸನ್ನಪಿ ಕೇನೋಪಲಕ್ಷ್ಯೇತ ||

663 ಉ. ಮದಿರಾಮದಭರಪಾಟಲಕಪೋಲತಲಲೋಚನೇಷು ವದನೇಷು ||
VII. 108

ಕೋಪೋ ಮನಸ್ವಿನೀನಾಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಕಾಮಿಭಿಃ ಪ್ರಭರ್ವ ||

665 ಸೂ. ಉಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾರೂಪಕಮಪಹ್ನುತಿಃ ಸಂಶಯಃ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಃ |
VIII. 2

ಮತಮುತ್ತರಮನ್ಯೋಕ್ತಿಃ ಪ್ರತೀಪಮರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಃ ||

ಉಭಯನ್ಯಾಸಭ್ರಾಂತಿಮದಾಕ್ಷೇಪಪ್ರತ್ಯನೀಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಃ |

ಪೂರ್ವಸಹೋಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯಸಾಮ್ಯಸ್ಮರಣಾನಿ ತದ್ಭೇದಾಃ ||

669 ಉ. ಕಮಲಮಿವ ಚಾರು ವದನಂ ಮೃಣಾಲಮಿವ ಕೋಮಲಂ
ಭುಜಾಯುಗಲಂ | VIII. 3
ಅಲಿಮಾಲೇವ ಸುನೀಲಾ ತವೈವ ಮದಿರೇಕ್ಷಣೇ ಕಬರೀ ||

675 ಉ. ಮುಖಮಾಪೂರ್ಣಕಪೋಲಂ ಮೃಗಮದಲಿಖಿತಾರ್ಧ ಪತ್ರಲೇಖಂ ತೇ |
VIII. 6
ಭಾತಿ ಲಸತ್ಸಕಲಕಲಂ ಸ್ಫುಟಲಾಂಛನಮಿಂದುಬಿಂಬಮಿವ ||

697 ಸೂ. ಸಕಲಸಮಾನವಿಶೇಷಣಮೇಕಂ ಯತ್ರಾಭಿಧೀಯ ಮಾನಂ ಸತ್ |
VIII. 14
ಉಪಮಾನಮೇವ ಗಮಯೇದುಪಮೇಯಂ ಸಾ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಃ ||

701 ಸೂ. ಅಸಮಾನವಿಶೇಷಣಮಪಿ ಯತ್ರ ಸಮಾನೇತಿವೃತ್ತಮುಪಮೇಯಂ |
VIII. 67
ಉಕ್ತೇನ ಗಮ್ಯತೇ ಪರಮುಪಮಾನೇನೇತಿ ಸಾನ್ಯೋಕ್ತಿಃ ||

703 ಉ. ಮುಕ್ತ್ವಾ ಸಲೀಲಹಂಸಂ ವಿಕಸಿತಕಮಲೋಜ್ಜ್ವಲಂ ಸರಸ್ಸರಸಂ |
VIII. 74
ಬಕಲುಲಿತಜಲಂ ಪಲ್ವಲಮಭಿಲಷಸಿ ಸಖೇ ನ ಹಂಸೋಽಸಿ ||

704 ಸೂ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷಃ ಪೂರ್ವಂ ಯಾದೃಜ್ಞ್ಯಸ್ತೋ ವಿವಕ್ಷಿ ತೇತರಯೋಃ |
VIII. 75
ತಾದೃಶಮನ್ಯಂ ನ್ಯಸ್ಯೇದ್ಯತ್ರ ಪುನಸ್ತ್ಸೋತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ||

705 ಉ. ತ್ವಯಿ ದೃಷ್ಟ ಏವ ತಸ್ಯಾ ನಿರ್ವಾತಿ ಮನೋ ಮನೋಭವಜ್ವಲಿತಂ |
VIII. 94
ಆಲೋಕೇ ಹಿ ಸಿತಾಂಶೋರ್ವಿಕಸತಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದ್ವತ್ಯಾಃ ||

707 ಉ. ಕಿಂ ಮರಣಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ
ಕೋ ವ್ಯಾಧಿರ್ಜೀವಿತಂ ದರಿದ್ರಸ್ಯ | VIII. 73

ಕಃ ಸ್ವರ್ಗಃ ಸನ್ಮಿತ್ರಂ
ಸುಕಲತ್ರಂ ಸುಪ್ರಭುಃ ಸುಸುತಃ ||

713 ಸೂ. ವಸ್ತುವಿಶೇಷಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಾ ಸ್ಮರತಿ ಯತ್ರ ತತ್ಸದೃಶಂ |
VIII. 109
ಕಾಲಾನ್ತರಾನುಭೂತಂ ವಸ್ತ್ವಂತರಮಿತ್ಯದಃ ಸ್ಮರಣಂ ||

717 ಸೂ. ಯತ್ರಾನುಕಂಪ್ಯತೇ ಸಮಮುಪಮಾನೇ ನಿಂದ್ಯತೇ ವಾಪಿ |VIII. 76
ಉಪಮೇಯಮತಿಸ್ತೋತುಂ ದುರವಸ್ಥಮಿತಿ ಪ್ರತೀಪಂ ಸ್ಯಾತ್ ||

718 ಉ. ವದನಮಿದಂ ಸಮಮಿಂದೋಃ ಸುಂದರಮಪಿ ತೇ ಕಥಂ ಚಿರಂ ನ ಭವೇತ್|
VIII. 77
ಮಲಿನಯತಿ ಯತ್ಕಪೋಲೌ ಲೋಚನಸಲಿಲಂ ಹಿ ಕಜ್ಜಲವತ್ ||

719 ಉ. ಗರ್ವಮಸಂವಾಹ್ಯಮಿಮಂ ಲೋಚನಯುಗಲೇನ ವಹಸಿ ಕಿಂ ಭದ್ರೇ |
VIII. 78
ಸಂತೀದೃಶಾನಿ ದಿಶಿ ದಿಶಿ ಸರಸ್ಸು ನನು ನೀಲನಲಿನಾನಿ ||

726 ಸೂ. ಪೂರ್ವವಿಶೇಷೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಿಭಾವನಾತದ್ಗುಣಾಧಿಕ ವಿರೋಧಾಃ ||IX. 2
ವಿಷಮಾಸಂಗತಿಪಿಹಿತವ್ಯಾಘಾತಾಹೇತವೋ ಭೇದಾಃ ||

727 ಸೂ. ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ರವ್ಯಾದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಸರ್ವಥಾ ವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ||
IX. 30
ಏಕತ್ರಾವಸ್ಥಾನಂ ಸಮಕಾಲಂ ಭವತಿ ಸ ವಿರೋಧಃ ||

736 ಸೂ. ಯತ್ರಾತಿಪ್ರಬಲತಯಾ ಗುಣಸ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಮಸಮಾನಂ| IX. 50
ಅರ್ಥಾಂತರಂ ಪಿದಧ್ಯಾದಾವಿರ್ಭೂತಮಪಿ ತತ್ಪಿಹಿತಂ ||

739 ಉ. ಪ್ರಿಯತಮವಿಯೋಗಜನಿತಾ ಕೃಶತಾ ಕತಮಿವ ತವೇಯಮಂಗೇಷು |
IX. 51
ಲಸದಿಂದುಕಲಾಕೋಮಲಕಾಂತಿಕಲಾಪೇಷು ಲಕ್ಷ್ಯೇತ ||

741 ಸೂ. ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಬಲತಯಾ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ಪೂರ್ವಮೇವ ಜನ್ಯಸ್ಯ | IX. 3
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ ಪಶ್ಚಾಜ್ಜನಕಸ್ಯ ತು ತದ್ಭವೇತ್ಪೂರ್ವಂ ||

745 ಉ. ರೂಕ್ಷೇऽಪಿ ಪೇಶಲೇನ ಪ್ರಖಲೇಪ್ಯಖಲೇನ ಭೂಷಿತಾ ಭವತಾ |
IX. 55
ವಸುಧೇಯಂ ವಸುಧಾಧಿಪ ಮಧುರಗಿರಾ ಪರುಷ ವಚನೇऽಪಿ ||

754 ಸೂ. ಅವಿಶೇಷವಿರೋಧಾಧಿಕವಕ್ರವ್ಯಾಜೋಕ್ತ್ಯಸಂಭವಾವಯವಾಃ | X. 2
ತತ್ವವಿರೋಧಾಭಾಸಾವಿತಿ ಭೇದಾಸ್ತಸ್ಯ ಶುದ್ಧಸ್ಯ ||

759 ಸೂ. ಯತ್ರಾವಯವಮುಖಸ್ಥಿತಸಮುದಾಯವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಧಾನಾರ್ಥಂ |
X. 18
ಪುಷ್ಯಾ ಗಮ್ಯೇತಾನ್ಯಃ ಸೋಯಂ ಸ್ಯಾದವಯವ ಶ್ಲೇಷಃ ||
ಸ ಇತಿ ವಿರೋಧಾಭಾಸೋ ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥದ್ವಯಂ ಪೃಥಗ್ಭೂತಂ |
ಅನ್ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ಗಮಯೇದವಿರುದ್ಧಂ ಸದ್ವಿರುದ್ಧಮಿವ || X. 22

760 ಉ. ಭುಜಯುಗಲೇ ಬಲಭದ್ರಃ . . . . | X. 19
. . . . ರಾಜಾಭೂದರ್ಜುನೋ ಯಶಸಿ ||

761 ಉ. ತವ ದಕ್ಷಿಣೋऽಪಿ ವಾಮೋ ಬಲಭದ್ರೋऽಪಿ ಪ್ರಲಂಬ
ಏಷ ಭುಜಃ || X. 23

762 ಸೂ. ಯತ್ರಾಧಿಕಮಾರಬ್ಧಾದಸಮಾನವಿಶೇಷಣಂ ತಥಾ ವಾಕ್ಯಂ | X. 7
ಅರ್ಥಾಂತರಮವಗಮಯೇದಧಿಕಶ್ಲೇಷಸ್ಸ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ||

765 ಸೂ. ಗಮ್ಯೇತ ಪ್ರಕ್ರಾಂತಾದಸಂಭವತ್ತದ್ವಿಶೇಷಣೋ ನ್ಯೋಽರ್ಥಃ | X. 16
ವಾಕ್ಯೇನ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸ ಜ್ಞೇಯೋಽಸಂಭವಶ್ಲೇಷಃ ||
ಯತ್ರಾರ್ಥಾದನ್ಯರಸಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಬದ್ಧಶ್ಚ ಗಮ್ಯತೇ ನ್ಯೋಽರ್ಥಃ | X. 9
ವಾಕ್ಯೇನ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ವಕ್ರಶ್ಲೇಷಸ್ಸ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ||

784 ಸೂ. ದ್ವಿತ್ರಿಪದಾ ಪಾಂಚಾಲೀ . . . . | II. 5

786 ಸೂ. ಶಬ್ದಾಸ್ಸಮಾಸವಂತೋ ಭವತಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಗೌಡೀಯಾ ||

799 ಸೂ. ವ್ಯವಹಾರಃ ಪುಂನಾರ್ಯೋರ್ಣೀರನ್ಯೋನ್ಯಂ ರಕ್ತಯೋರತಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ ||

XII. 5

ಶೃಂಗಾರಃ ಸ ದ್ವೇಧಾ ಸಂಭೋಗೋ ವಿಪ್ರಲಂಭಶ್ಚ ||

ಸಂಭೋಗಸ್ಸಂಗತಯೋರ್ವಿಯುಕ್ತಯೋರ್ಯಶ್ಚ ವಿಪ್ರಲಂಭೋಸೌ ||

XII. 6

809 ಸೂ. ಹಾಸ್ಯೋ ಹಾಸಪ್ರಕೃತಿರ್ಹಾಸೋ ವಿಕೃತಾಂಗ ವೇಷಚೇಷ್ಟಾಭ್ಯಃ |

XV. 11

ಭವತಿ ಪರಸ್ಥಾಭ್ಯಃ . . . . ||

828 ಸೂ. ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಪ್ರಕೃತಿಃ ಶಾಂತೋ ವಿಗತೇಚ್ಛ ನಾಯಕೋ ಭವತಿ |

XV. 15

ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಯೇ ತಮಸೋ ರಾಗಸ್ಯ ಚಾಪ ಗಮಾತ್ ||

458 ಉ. ಗೌರೀಕ್ಷಣಂ ಭೂಧರಜಾಹಿನಾಥಃ | VI. 40

ಪತ್ರಂ ತೃತೀಯಂ ದಯಿತೋಪವೀತಂ ||

ಯಸ್ಯಾಂಬರಂ ದ್ವಾದಶಲೋಚನಾಖ್ಯಃ |

ಕಾಷ್ಠಾ ಸುತಃ ಪಾತು ಸದಾಶಿವೋ ವಃ ||

(ಇದು ನಮಿಸಾಧುವಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ.)

(4) ವಾಮನನ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ಸೂತ್ರ

435 ಸೂ. ದುಷ್ಟಂ ಪದಮಸಾಧು ಕಷ್ಟಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಮಪ್ರತೀತ ಮನರ್ಥಕಂ ಚ

2-1-4

439 ಸೂ. ವಿರೂಪಪದಸಂಧಿರ್ವಿಸಂಧಿಃ 2-2-7

443 ಸೂ. ಶ್ರುತಿವಿರಸಂ ಕಷ್ಟಂ 2-1-6

		ಅಸಭ್ಯಾರ್ಥಾಂತರಮಸಭ್ಯಸ್ಮೃತಿಹೇತುಶ್ಚಾಶ್ಲೀಲಂ	2-1-14
455	ಸೂ.	ಭಿನ್ನವೃತ್ತಯತಿಭ್ರಷ್ಟವಿಸಂಧೀನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ	2-2-1
		ವ್ಯರ್ಥೈಕಾರ್ಥಸಂದಿಗ್ಧಾಪ್ರಯುಕ್ತಾಪಕ್ರಮಲೋಕ ವಿದ್ಯಾವಿರುದ್ಧಾನಿ ಚ	2-2-9
459	ಸೂ.	ಉಕ್ತಾರ್ಥಪದಮೇಕಾರ್ಥಂ	2-2-11
462	ಸೂ.	ನ ವಿಶೇಷಶ್ಚೇತ್	2-2-11
		ಕರ್ಣಾವತಂಸಶ್ರವಣಕುಂಡಲಶಿರಶ್ಶೇಖರೇಷು ಕರ್ಣಾದಿ ನಿರ್ದೇಶಸ್ಸನ್ನಿಧೇಃ	2-2-14
		ಮುಕ್ತಾಹಾರಶಬ್ದೇ ಮುಕ್ತಾಶಬ್ದಶ್ಶುದ್ಧೇಃ	2-2-15
		ಪುಷ್ಪಮಾಲಾಶಬ್ದೇ ಪುಷ್ಪಪದಮುತ್ಕರ್ಷಸ್ಯ	2-2-16
		ಕರೀಕಲಭಶಬ್ದೇ ಕರಿಶಬ್ದಸ್ತಾದ್ರೂಪ್ಯಸ್ಯ	2-2-17
465	ಸೂ.	ವ್ಯಾಹತಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಥಂ ವ್ಯರ್ಥಂ	2-2-10
471	ಸೂ.	ದೇಶಕಾಲಸ್ವಭಾವವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾನಿ ಲೋಕವಿರುದ್ಧಾನಿ	2-2-23
499	ಸೂ.	ಕಾವ್ಯಶೋಭಾಯಾಃ ಕರ್ತಾರೋ ಧರ್ಮಾ ಗುಣಾಃ	3-1-1
601	ಸೂ.	ಅವೈಷಮ್ಯಂ ಸಮತಾ	3-2-5
512	ಸೂ.	ಅಪಾರುಷ್ಯಂ ಸೌಕುಮಾರ್ಯಂ	3-2-12
679	ಸೂ.	ಹೀನತ್ವಾಧಿಕತ್ವಲಿಂಗವಚನಭೇದಾಸಾದೃಶ್ಯಾಸಂಭವಾ ಸ್ತದ್ದೋಷಾಃ	4-2-8
685	ಸೂ.	ಉಪಮೇಯಸ್ಯೋಕ್ತೌ ಸಮಾನವಸ್ತುನ್ಯಾಸಃ ಪ್ರತಿವಸ್ತು	4-3-2
736	ಸೂ.	ಕ್ರಿಯಾಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತತ್ಫಲವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಿಭಾವನಾ	4-3-13
781	ಸೂ.	ವಿಶಿಷ್ಟಾ ಪದರಚನಾ ರೀತಿಃ	1-2-7
		ವಿಶೇಷೋ ಗುಣಾತ್ಮಾ	1-2-8
		ಸಾತ್ರಿಧಾ - ವೈದರ್ಭೀ ಗೌಡೀಯಾ ಪಾಂಚಾಲೀ ಚ	1-2-9

932 ಸೂ. ಸ್ತನಾದೀನಾಂ ದ್ವಿತ್ವಾವಿಷ್ಟಾ ಜಾತಿಃ ಪ್ರಾಯೇಣ 5-1-17

935 ಸೂ. ನಿತ್ಯಂ ಸಂಹಿತೈಕಪದವತ್ಪಾದೇಷ್ವರ್ಧಾಂತವರ್ಜಂ 5-1-2

941 ಸೂ. ಸಂಬಂಧಸಂಬಂಧೇಪಿ ಷಷ್ಠೀ ಕ್ವಚಿತ್ 5-1-12

ಬಿಂಬಾಧರ ಇತಿ ವೃತ್ತೌ ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪಿನ್ಯಾಂ 5-2-15

944 ಸೂ. ಭಿದುರಾದಯಃ ಕರ್ಮಕರ್ತರಿ ಕರ್ತರಿ ಚ 5-2-38

(5) ಉದ್ಭಟನ ಅಲಂಕಾರಸಾರಸಂಗ್ರಹ

491 ಉ. ಪದ್ಮಂ ಚ ನಿಶಿ ನಿಶ್ಶ್ರೀಕಂ | II. 15
ದಿವಾ ಚಂದ್ರಂ ಚ ನಿಷ್ಪ್ರಭಂ ||
ಸ್ಫುರಚ್ಛಾಯೇನ ಸತತಂ |
ಮುಖೇನಾಧಃ ಪ್ರಕುರ್ವತೀಂ ||

560 ಸೂ. ಶಷಾಭ್ಯಾಂ ರೇಫಸಂಯೋಗೇ |
ಷ್ಟವರ್ಗೇಣ ಚ ಯೋಜಿತಾ || I. 7
ಪರುಷಾ ನಾಮ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ |
ಹ್ಲಹ್ವಹ್ಯಾದ್ಯೈಶ್ಚ ಸಂಯುತಾ ||

562 ಸೂ. ಸರೂಪಸಂಯೋಗಯುತಾಂ | I. 9
ಮೂರ್ಧ್ನಿ ವರ್ಗಾಂತ್ಯ ಯೋಗಿಭಿಃ ||
ಸ್ಪರ್ಶೈರ್ಯುತಾಂ ಚ ಮನ್ಯಂತ |
563 ಉಪನಾಗರಿಕಾಂ ಬುಧಾಃ ||

624 ಉ. ಕ್ವಚಿದುತ್ಫುಲ್ಲಕಮಲಾ | ಕಮಲಭ್ರಾಂತಷಟ್ಪದಾ || I. 18
ಷಟ್ಪದಕ್ವಾಣಮುಖರಾ | ಮುಖರಸ್ಫಾರಸಾರಸಾ ||

708 ಸೂ. ಅಪಹ್ನುತಿರಭೀಷ್ಟಸ್ಯ | ಕಿಂಚಿದಂತರ್ಗತೋಪಮಾ || V. 3
ಭೂತಾರ್ಥಾಪಹ್ನವೇನಾಸ್ಯಾ | ನಿಬಂಧಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಬುಧೈಃ ||

727 ಸೂ. ಸಾಮ್ಯರೂಪಾವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ | ವಾಚ್ಯೇವಾದ್ಯಾತ್ಮಭಿಃ ಪದೈಃ || III. 4
ಅತದ್ಗುಣಕ್ರಿಯಾಯೋಗಾ | ದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾತಿಶಯಾನ್ವಿತಾ ||
736 ಸೂ. ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಯಾ | ತತ್ಫಲಸ್ಯ ವಿಭಾವನಾ || II. 20
ಜ್ಞೇಯಾ ವಿಭಾವನೈವಾಸೌ | ಸಮಾಧೌ ಸುಲಭೇ ಸತಿ ||
776 ಸೂ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಇವ ಯತ್ರಾರ್ಥಾ | ದೃಶ್ಯಂತೇ ಭೂತಭಾವಿನಃ || VI. 12
ಅತ್ಯದ್ಭುತಾಃ ಸ್ಯಾತ್ತದ್ವಾಚಾ | ಮನಾಕುಲ್ಯೇನ ಭಾವಿಕಂ ||

(6) ಅಮರಚಂದ್ರನ ಕಾವ್ಯಕಲ್ಪಲತಾವೃತ್ತಿ

(ಪುಟ 30)

845 ಸೂ. ಅಸತೋಪಿ ನಿಬಂಧೇನಾನಿಬಂಧೇನ ಸತೋऽಪಿ ಚ |
ನಿಯಮೇನ ಚ ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಕವೀನಾಂ ಸಮಯಸ್ತ್ರಿಧಾ ||
846 ಸೂ. ರತ್ನಾದಿ ಯತ್ರ ತತ್ರಾದೌ ಹಂಸಾದ್ಯಲ್ಪ ಜಲಾಶಯೇ |
ಜಲೇಭಾಢ್ಯಂ ನಭೋನದ್ಯಾಮಂಭೋಜಾದ್ಯಂ ನದೀಷ್ವಪಿ ||
853 ಸೂ. ತಿಮಿರಸ್ಯ ತಥಾ ಮುಷ್ಟಿಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಸೂಚಿಭೇದ್ಯತಾಂ |
ಅಂಜಲಿಗ್ರಾಹ್ಯತಾಕುಂಭೋಪವಾಹ್ಯತ್ವೇ ವಿಧುತ್ವಿಷಃ ||
856 ಸೂ. ವಿಭಾವರ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನತಟಾಶ್ರಯಣಂ ಚಕ್ರವಾಕಯೋಃ|
ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಪಾನಂ ಚಕೋರಾಣಾಂ ವರ್ಣಯೇದಸದಷ್ಯದಃ ||
861 ಸೂ. ಶುಕ್ಲತ್ವಂ ಕೀರ್ತಿಹಾಸಾದೌ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂದುಷ್ಕೀರ್ತ್ಯಘಾದಿಷು |
ಪ್ರತಾಪೇ ರಕ್ತತೋಷ್ಣತ್ವೇ ರಕ್ತತ್ವಂ ಕ್ರೋಧರಾಗಯೋಃ ||
869 ಸೂ. ವಸಂತೇ ಮಾಲತೀಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ಪುಷ್ಪಂ ಚ ಚಂದನೇ |
873 ಅಶೋಕೇ ಚ ಫಲಂ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಧ್ವಾಂತೇ ಕೃಷ್ಣಾನ್ಯ ಪಕ್ಷಯೋಃ ||
875 ಸೂ. ಕಾಮಿದಂತೇಷು ಕುಂದಾನಾಂ ಕುಟ್ಮಲೇಷು ಚ ರಕ್ತತಾಂ |

878 ಪ್ರಿಯಂಗುಪುಷ್ಪೇ ಪೀತತ್ವಂ ಸರೋಜಮುಕುಲಾದಿಷು ||

ಹರಿತತ್ವಂ ದಿವಾ ನೀಲೋತ್ಪಲಾನಾಂ ಸ್ಮೇರತಾ ದಿವಾ |

ಶೇಫಾಲಿಕಾಸುಮೇ ಭ್ರಂಶಂ ವರ್ಣಯೇನ್ನ ಸದಪ್ಯದಃ ||

883 ಸೂ. ಮುಕ್ತಾಸ್ತಾಮ್ರಪರ್ಣ್ಯಾಮೇವಾಬ್ಧಿಷ್ವೇವ ಮಕರಾನಪಿ |

888 ಭೂರ್ಜದ್ರೂ್ ಹಿಮವತ್ಯೇವ ಮಲಯೇ ಹ್ಯೇವ ಚಂದನಂ ||

891 ಸೂ. ತಥಾ ವಸಂತೇವಾನ್ಯಭೃತಾನಾಂ ಧ್ವನಿರ್ತೋದ್ಭವಂ |

ವರ್ಷಾಸ್ವೇವ ಮಯೂರಾಣಾಂ ರುತಂ ನೃತ್ತಂ ಚ ವರ್ಣಯೇತ್ ||

ಸೂ. ಸಾಮಾನ್ಯಗ್ರಹಣೇ ವಾರಿಮುಚಾಂ ಕೃಷ್ಣತ್ವಮೇವ ಹಿ |

ರಕ್ತತ್ವಮೇವ ರತ್ನಾನಾಂ ಪುಷ್ಪಾಣಾಂ ಶೌಕ್ಲ್ಯಮೇವ ಚ ||

898 ನೀಲಕೃಷ್ಣಯೋರ್ಹರಿತಕೃಷ್ಣಯೋಸ್ತಥಾಶ್ಯಾಮಕೃಷ್ಣಯೋಃ |

901 ಪೀತಪಾಟಲಯೋಃ ಶುಕ್ಲಗೌರಯೋರ್ನಾಗಸರ್ಪಯೋಃ ||

906 ಸೂ. ಮಹಾರ್ಣವಸಾಗರಯೋಃ ಕ್ಷೀರಕ್ಷಾರಸಮುದ್ರಯೋಃ |

921 ಕಮಲಾಸಂಪದೋಃ ಕಾಮಧ್ವಜೇ ಮಕರಮತ್ಸ್ಯಯೋಃ ||

ದ್ವಾದಶಾನಾಮಪ್ಯರ್ಕಾಣಾಂ ವಾರ್ಧ್ಯತ್ರಿದೃಗ್ಜಚಂದ್ರಯೋಃ |

ಚಂದ್ರೇ ಶಶೈಣಯೋರ್ವಿಷ್ಣುಶೇಷಕೂರ್ಮಾದಿಕಸ್ಯ ಚ ||

ನಾರಾಯಣದಾಮೋದರಮಾಧವಪ್ರಭೃತೇರಪಿ |

ದಾನವಾಸುರದೈತ್ಯಾನಾಮೈಕ್ಯಮೇವಾಭಿಸಂಮತಂ ||

ಮನೋಭವಸ್ಯ ಮೂರ್ತತ್ವಮಮೂರ್ತತ್ವಂ ಚ ವರ್ಣ್ಯತೇ |

927 ಸೂ. ಸ್ತ್ರೀಣಾಮಕ್ಷ್ಣಃ ಕಟಾಕ್ಷಾಣಾಂ ಶುಕ್ಲತಾ ಕೃಷ್ಣತಾಥವಾ |

ಕೃಷ್ಣತಾಪ್ಯಥವಾ ಶುಕ್ಲಶ್ಯಾಮತಾ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣತಾ ||

(7) ಗೋವಿಂದನ ಕಾವ್ಯಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ

ಉದಾಹೃತವಾದ ಶ್ಲೋಕ

831 ಸೂ. ಜ್ಞೇಯೌ ಶೃಂಗಾರಭೀಭತ್ಸೌ ತಥಾ ವೀರಭಯಾನಕೌ |
ರೌದ್ರಾದ್ಭುತೌ ತಥಾ ಹಾಸ್ಯಕರುಣೌ ವೈರಿಣೌ ಮಿಥಃ ||

(8) ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ

844 ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮಲೌಕಿಕಂ ಚ ಪರಂಪರಾಯಾತಂ, ಯಮರ್ಥ ಮುಪನಿಬಧ್ನಂತಿ ಕವಯಃ ಸ ಕವಿಸಮಯಃ |
ಕವಿಸಮಯಶ್ಚಾಯಂ ಮೂಲಮಪಶ್ಯದ್ಭಿಃ ಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರ - ದರ್ಶಿಭಿಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ರೂಢಶ್ಚ | — 78

845 ಸ ಚ ತ್ರಿಧಾ ಸ್ವರ್ಗ್ಯೋ, ಭೌಮಃ ಪಾತಾಲೀಯಶ್ಚ | ಸ್ವರ್ಗ್ಯ ಪಾತಾಲೀಯಯೋಃ ಭೌಮಃ ಪ್ರಧಾನಃ | ಸ ಹಿ ಮಹಾವಿಷಯಃ |
ಸ ಚ ಚತುರ್ಧಾ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯಗುಣಕ್ರಿಯಾರೂಪಾರ್ಥತಯಾ |
ತೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತ್ರಿಧಾ ಅಸತೋ ನಿಬಂಧನಾತ್, ಸತೋಪ್ಯನಿ ಬನ್ಧನಾತ್, ನಿಯಮತಶ್ಚ | — 79

846 ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಸತೋ ನಿಬನ್ಧನಂ ಯಥಾ - ನದೀಷು ಪದ್ಮೋತ್ಪಲಾದೀನಿ | ಜಲಾಶಯಮಾತ್ರೇಪಿ ಹಂಸಾದಯಃ |
ಯತ್ರಯತ್ರ ಪರ್ವತೇಷು ಸುವರ್ಣರತ್ನಾದಿಕಂ ಚ | — 79

853 ಅಸತೋಽಪಿ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ನಿಬನ್ಧನಂ | ತದ್ಯಥಾ - ಮುಷ್ಟಿಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಸೂಚೀಭೇದ್ಯತ್ವಂ ತಚ ತಮಸಃ; ಕುಂಭಾಪವ್ಯಾಹ್ಯತ್ವಂ ಚ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಯಾಃ | — 80

856 ಅಸತೋಽಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿಂಬಂಧನಂ | ಯಥಾ - ಚಕ್ರವಾಕ ಮಿಥುನಸ್ಯ ನಿಶಿ ಭಿನ್ನತಟಾಶ್ರಯಣಂ
ಚಕೋರಾಣಾಂ ಚನ್ದ್ರಿಕಾಪಾನಂ ಚ | — 81

861	ಅಸತೋ ಗುಣಸ್ಯ ನಿಬನ್ಧನಂ | ಯಥಾ - ಯಶೋಹಾಸಪ್ರಭೃತೇಃ ಶೌಕ್ಲ್ಯಂ, ಅಯಶಸಃ ಪಾಪಪ್ರಭೃತೇಶ್ಚ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ, ಕ್ರೋಧಾನುರಾಗಪ್ರಭೃತೇಶ್ಚ ರಕ್ತತ್ವಂ |	83
869	ಸತೋಽಪ್ಯನಿಬನ್ಧನಂ | ತದ್ಯಥಾ - ನ ಮಾಲತೀ ವಸನ್ತೇ, ನ ಪುಷ್ಪಫಲಂ ಚನ್ದನದ್ರುಮೇಷು, ನ ಫಲಮಶೋಕೇಷು |	80
872	ಯದ್ಯಪಿ ಚನ್ದನವಿಟಪೀ ವಿಧಿನಾ ಫಲಕುಸುಮವರ್ಜಿತೋ ವಿಹಿತಃ | ನಿಜವಪುಷೈವ ಪರೇಷಾಂ ತಥಾಪಿ ಸನ್ತಾಪಮಪಹರತಿ ||	80
873	ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಸತೋ ಽನಿಬನ್ಧನಂ | ತದ್ಯಥಾ - ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷೇ ಸತ್ಯಾ ಅಪಿ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಯಾಃ, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷೇತ್ವನ್ಧಕಾರಸ್ಯ |	81
875	ಸತೋಽಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿಬನ್ಧನಂ | ತದ್ಯಥಾ - ದಿವಾ ನೀಲೋತ್ಪಲಾನಾಂ ಅವಿಕಾಸೋ, ನಿಶಾನಿಮಿತ್ತಶ್ಚ ಶೇಫಾಲಿಕಾಕುಸುಮಾನಾಮವಸ್ರಂಸಃ |	82
883	ಅನೇಕತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತವೃತ್ತೀನಾಮೇಕತ್ರಾಚರಣಂ ನಿಯಮಃ | ತದ್ಯಥಾ - ಸಮುದ್ರೇಷ್ವೇವ ಮಕರಾಃ, ತಾಮ್ರಪರ್ಣ್ಯಾಮೇವ ಮೌಕ್ತಿಕಾನಿ |	80
888	ದ್ರವ್ಯನಿಯಮಃ ತದ್ಯಥಾ - ಮಲಯ ಏವ ಚನ್ದನಸ್ಥಾನಂ, ಹಿಮವಾನೇವ ಭೂರ್ಜೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂ |	81
891	ನಿಯಮಸ್ತು ತದ್ಯಥಾ - ಗ್ರೀಷ್ಮಾದೌ ಸಂಭವತೋಽಪಿ ಕೋಕಿಲಾನಾಂ ವಿರುತಸ್ಯ ವಸನ್ತ ಏವ ; ಮಯೂರಾಣಾಂ ವರ್ಷಾಸ್ವೇವ ವಿರುತಸ್ಯ ನೃತ್ತಸ್ಯ ಚ ನಿಬನ್ಧಃ |	
894	ಗುಣನಿಯಮಸ್ತು ತದ್ಯಥಾ - ಸಾಮಾನ್ಯೋಪಾದಾನೇ ಮಾಣಿಕ್ಯಾನಾಂ ಶೋಣತಾ, ಪುಷ್ಪಾಣಾಂ ಶುಕ್ಲತಾ, ಮೇಘಾನಾಂ ಕೃಷ್ಣತಾ |	84

898 ಭೌಮಸ್ಸ್ವರ್ಗ್ಯವತ್ ಪಾತಾಲೀಯೋಽಪಿ ಕವಿಸಮಯಃ | ತತ್ರ 88
ನಾಗಸರ್ಪಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ; ದೈತ್ಯದಾನವಾಸುರಾಣಾಮೈಕ್ಯಂ |

901 ಭೌಮವತ್ಸ್ವರ್ಗ್ಯೋಽಪಿ ಕವಿಸಮಯಃ | ವಿಶೇಷಸ್ತು
ಚನ್ದ್ರಮಸಿ ಶಶಹರಿಣಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ | ಕಾಮಕೇತನೇ ಮಕರ
ಮತ್ಸ್ಯಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ |

906 ಪ್ರಕೀರ್ಣಕದ್ರವ್ಯಕವಿಸಮಯಸ್ತು ತದ್ಯಥಾ - ಕ್ಷೀರಕ್ಷಾರ 81
ಸಮುದ್ರಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ, ಸಾಗರಮಹಾಸಮುದ್ರಯೋಶ್ಚ |
ಅತ್ರಿನೇತ್ರಸಮುದ್ರೋತ್ಪನ್ನಚನ್ದ್ರಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ 87
ನಾರಾಯಣಮಾಧವಯೋಶ್ಚ |

921 ಕೃಷ್ಣನಿಲಯೋಃ, ಕೃಷ್ಣಹರಿತಯೋಃ, ಕೃಷ್ಣಶ್ಯಾಮಯೋಃ, 88
ಪೀತರಕ್ತಯೋಃ, ಶುಕ್ಲಗೌರಯೋರೇಕತ್ವೇನ ನಿಬಂಧನಂ
ಚ ಕವಿಸಮಯಃ | 84

922 ಕೃಷ್ಣಹರಿತಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ :-
ಮರಕತಸದೃಶಂ ಚ ಯಾಮುನಂ 85
ಸ್ಫಟಿಕಶಿಲಾವಿಮಲಂ ಚ ಜಾಹ್ನವಂ |
ತದುಭಯಮುದಕಂ ಪುನಾತು ವೋ
ಹರಿಹರಯೋರಿವ ಸಂಗತಂ ವಪುಃ ||

924 ಪೀತರಕ್ತಯೋರ್ರೈಕ್ಯಂ :-
ಲೇಖಯಾ ವಿಮಲವಿದ್ರುಮಭಾಸ 85
ಸಂತತಂ ತಿಮಿರಮಿನ್ದುರುದಾಸೇ |
ದಂಷ್ಟ್ರಯಾ ಕನಕಭಂಗಪಿಶಂಗ್ಯಾ
ಮಂಡಲಂ ಭುವ ಇವಾದಿವರಾಹಃ ||

927 ಏವಂ ವರ್ಣಾನ್ತರೇಷ್ವಪಿ | ಚಕ್ಷುರಾದೇರನೇಕವರ್ಣೋಪ ವರ್ಣನಂ 85

(9) ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾತೃಕೆಗಳಾದ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿಗಳಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಗಳು

24 ದರ್ಶಯಂತಿ ಶರನ್ನದ್ಯಃ | ಪುಲಿನಾನಿ ಶನೈಶ್ಶನೈಃ ||
ನವಸಂಗಮಸವ್ರೀಡಾ | ಜಘನಾನೀವ ಯೋಷಿತಃ ||

ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ

42 ಅಸ್ಯಾಸ್ಸರ್ಗವಿಧೌ ಪ್ರಜಾಪತಿರಭೂಚ್ಚಂದ್ರೋನು ಕಾಂತಿಪ್ರದಃ |
ಶೃಂಗಾರೈಕರಸಃ ಸ್ವಯಂ ನು ಮದನೋ ಮಾಸೋ ನು ಪುಷ್ಪಾಕರಃ ||
ವೇದಾಭ್ಯಾಸಜಡಃ ಕಥಂ ನು ವಿಷಯವ್ಯಾವೃತ್ತಕೌತೂಹಲೋ |
ನಿರ್ಮಾತುಂ ಪ್ರಭವೇನ್ಮನೋಹರಮಿದಂ ರೂಪಂ ಪುರಾಣೋ ಮುನಿಃ ||

ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ, ಪ್ರಥಮಾಂಕ

53 ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿವಿತ್ತಂ ಸ ನರಃ ಕುಲೀನಃ | ಸ ಪಂಡಿತಃ ಸ ಶ್ರುತವಾ‌ಗುಣಜ್ಞಃ ||
80 ಸ ಏವ ವಕ್ತಾ ಸ ಚ ದರ್ಶನೀಯಃ | ಸರ್ವೇಗುಣಾಃ ಕಾಂಚನಮಾಶ್ರಯಂತಿ ||

ಭರ್ತೃಹರಿ ನೀತಿಶ. 32 (ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಪದ್ಧತಿ 333)

102 ಅಪಾತರಮ್ಯಾ ವಿಷಯಾಃ | ಪರ್ಯಂತಪರಿತಾಪಿನಃ ||

ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ 11 - 12

148 ಗಿರಿಯಿದು ಕರಿಯಿದು ಕರಿಯಿದು | ಗಿರಿಯಿದು ಗಿರಿಯಲ್ತು ಕರಿಯದಲ್ತು ಕರೀಂದ್ರಂ ||
ಗಿರಿವರಮಿದು ಕರಿವರಮೆಂ | ದರಿದಱಿಯಲ್ ಗಹನದೊಳಗೆ ಗಿರಿಯಂ ಕರಿಯಂ ||

ಶೂದ್ರಕ (ಕಾವ್ಯಸಾರ 1057)

158 ರತಿಸ್ಮರೌ ನೂನಮಿಮಾವಭೂತಾಂ | ರಾಜ್ಞಾಂಸಹಸ್ರೇಷು ತಥಾಹಿ ಬಾಲಾ ||
ಗತೇಯಮಾತ್ಮಪ್ರತಿರೂಪಮೇವ | ಮನೋ ಹಿ ಜನ್ಮಾಂತರಸಂಗತಿಜ್ಞಂ ||

ರಘುವಂಶ 7 - 15

164 ಅಂಕಾಧಿರೋಪಿತಮೃಗ | ಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಮೃಗಲಾಂಛನಃ ||
ಕೇಸರೀ ನಿಷ್ಠುರಕ್ಷಿಪ್ತ | ಮೃಗಯೂಥೋ ಮೃಗಾಧಿಪಃ ||

ಶಿಶುಪಾಲವಧ 2 - 53

189 ವೃದ್ಧೌರಸಾಂ ರಾಜ್ಯಧುರಾ ಪ್ರವೋಢುಂ |
ಕಥಂ ಕನೀಯಾನಹಮುತ್ಸಹೇಯ ||
ಮಾ ಮಾಂ ಪ್ರಯುಕ್ಥಾಃ ಕುಲಕೀರ್ತಿಲೋಪೇ |
ಪ್ರಾಹ ಸ್ಮ ರಾಮಂ ಭರತೋಪಿ ಧರ್ಮ್ಯಂ ||

ಭಟ್ಟಿಕಾವ್ಯಂ 3 - 54

192 ಕಪಿರಪಿ ಚ ಕಾಪಿಶಾಯನಮದಮತ್ತೋ ವೃಶ್ಚಿಕೇನ ಸಂದಷ್ಟಃ |
ಅಪಿ ಚ ಪಿಶಾಚಗ್ರಸ್ತಃ ಕಿಂ ಬ್ರೂಮೋ ವೈಕೃತಂ ತಸ್ಯ ||
ಮರ್ಕಟಸ್ಯ ಸುರಾಪಾನಂ | ತಸ್ಯ ವೃಶ್ಚಿಕದಂಶನಂ |
ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಭೂತಸಂಚಾರಃ | ಯದ್ವಾ ತದ್ವಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

ಸುಭಾಷಿತರತ್ನಭಾಂಡಾಗಾರ, ಪುಟಗಳು 392 ಮತ್ತು 257

230 ಬಾಟೆಯ ಕರ್ಜೂರದ ಕಿ | ತ್ತೀಟೆಯ ಕಮ್ಮರದ ರಂಜಿಪಿಮ್ಮಾವಿನ ಪೇ

ರೀಟುಿಯ ನಾರಂಗದ ಕಂ | ಚೀಟುಿಯ ತನಿವಣ್ಣನಿಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಪಾದರದಿಂ ||

ನಾ.ವ. ಪುರಾಣ 1 - 42

249 ಭೀಮಕಾಂತೈರ್ನೃಪಗುಣೈಃ | ಸ ಬಭೂವೋಪಜೀವಿನಾಂ |
ಅಧೃಷ್ಯಶ್ಚಾಭಿಗಮ್ಯಶ್ಚ | ಯಾದೋರತ್ನೈರಿವಾರ್ಣವಃ ||

ರಘುವಂಶ 1 - 16

313 ಪರ್ಜನ್ಯ ಇವ ಭೂತಾನಾ | ಮಾಧಾರಃ ಪೃಥಿವೀಪತಿಃ ||
ವಿಕಲೇಪಿ ಹಿ ಪರ್ಜನ್ಯೇ | ಜೀವ್ಯತೇ ನ ತು ಭೂಪತೌ ||

ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಪದ್ಧತಿ - 1283

364 ಮುನಿದೆಮ್ಮಂ ಕೊಲಲೊಡ್ಡಿದಂದಿನ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ನೀಡಿದಂ
ದಿನ ಕಿಟ್ಟಿಂದಿನ ಕಾದಿದಂದಿನ ಕಪಿತ್ಥೋರ್ವೀಜದಿಂ ಮೋದಿದಂ
ದಿನ ಗೆಲ್ದಂದಿನ ಗೆಲ್ದು ಬಂದು ಬನಮಂ ಕೊಂಡಂದಿನಾನಿನ್ನ ಗ
ರ್ಜನೆಯುಂ ಬೀರಮುಮೀಗಳಿಂತು ಪುಡಿಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟೇಪೊರಳ್ದಿರ್ಪುದೇ

ನಾ.ವ. ಪುರಾಣ; 2 - 47; ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಪುರಾಣ 7 - 60

376 ಮಂದೋಯಂ ಮಲಯಾನಿಲಃ ಕಿಸಲಯಂ ಚೂತದ್ರುಮಾಣಾಂ ನವಂ |
ಮಾದ್ಯತ್ಕೋಕಿಲಕೂಜಿತಂ ವಿಚಕಿಲಾಮೋದಃ ಪುರಾಣಂ ಮಧು ||
ಬಾಣಾನಿತ್ಯುಪದೀಕರೋತಿ ಸುರಭಿಃ ಪಂಚೈವ ಪಂಚೇಷವೇ |
ಯೂನಾಮಿಂದ್ರಿಯಪಂಚಕಸ್ಯ ಯುಗಪತ್ಸಮ್ಮೋಹಸಂಪಾದಿನಃ ||

ಶ್ರೀಪಾಲಕವಿರಾಜ (ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಪದ್ಧತಿ 3789)

469 ಪದ್ಮಭೂರಿತಿ ಸೃಜಜ್ಜಗದ್ರಜಃ | ಸತ್ವಮಚ್ಯುತ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿಂ ನಯನ್ ||
ಸಂಹರನ್ ಹರ ಇತಿ ಶ್ರಿತಸ್ತಮಃ | ತ್ರೈಧಮೇಷ ಭಜತಿ ತ್ರಿಭಿರ್ಗುಣೈಃ ||

ಶಿಶುಪಾಲವಧ 14 - 61

ರಜೋಜುಷೇ ಜನ್ಮನಿ ಸತ್ವವೃತ್ತಯೇ | ಸ್ಥಿತೌ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ತಮಃ
ಸ್ಪೃಶೇ ||

ಅಜಾಯ ಸರ್ಗಸ್ಥಿತಿನಾಶಹೇತವೇ | ತ್ರಯೀಮಯಾಯ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮನೇ ನಮಃ ||

(ಕಾದಂಬರೀ) ಸುಭಾಷಿತರತ್ನಭಾಂಡಾಗಾರ, ಪುಟ. 21

480 ಮೃದುಶ್ಚೇವಮನ್ಯೇತ | ತೀಕ್ಷ್ಣಾದುದ್ವಿಜತೇ ಜನಃ ||
ತೀಕ್ಷ್ಣಶ್ಚೈವ ಮೃದುಶ್ಚೈವ | ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸ ಚ ಸಮ್ಮತಃ ||

ಕಾಮಂದಕ

ಮೃದೋಃ ಪರಿಭವೋ ನಿತ್ಯಂ | ವೈರಂ ತೀಕ್ಷ್ಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಶಃ ||
ಉತ್ಸೃಜ್ಯೈತದ್ದ್ವಯಂ ತಸ್ಮಾತ್ | ಮಧ್ಯಾಂ ವೃತ್ತಿಂ ಸಮಾಶ್ರಯೇತ್ ||

ವ್ಯಾಸ (ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 2692)

ಸಮವೃತ್ತಿರುಪೈತಿ ಮಾರ್ದವಂ | ಸಮಯೇ ಯಶ್ಚ ತನೋತಿ ತಿಗ್ಮತಾಂ ||
ಅಧಿತಿಷ್ಠತಿ ಲೋಕಮೋಜಸಾ | ಸ ವಿವಸ್ವಾನಿವ ಮೇದಿನೀಪತಿಃ ||

ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ 2 - 38

ನ ಖರೋ ನ ಚ ಭೂಯಸಾ ಮೃದುಃ | ಪವಮಾನಃ ಪೃಥಿವೀರುಹಾನಿವ ||
ಸ ಪುರಸ್ಕೃತಮಧ್ಯಮಕ್ರಮೋ | ನಮಯಾಮಾಸ ನೃಪಾನನುದ್ಧರನ್ ||

ರಘುವಂಶ 8 - 9

565 ಹೇ ಪಾಂಥಾಃ ಸ್ವಗೃಹಾಣಿ ಗಚ್ಛತ ಸುಖಂ ಸೇವಾಕ್ಷಣೋ ಮುಚ್ಯತಾಂ |
ಮಾನಂ ಮಾನಿನಿ ಮುಂಚ ವಲ್ಲಭಜನೇ ಕೋಪಾನುಬಂಧೇನ ಕಿಂ ||
ಆಯಾತಃ ಕುಸುಮಾಕರಃ ಕ್ಷಪಯತಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ ವಿಯೋಗಾತುರೇ |
ಷ್ವಿತ್ಯೇವಂ ಪರಪುಷ್ಟನಾದಪಟಹೋ ವಕ್ತೀವ ಕಾಮಾಜ್ಞಯಾ ||

ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 1689

616 ಅಂಬಾ ಶೇತೇತ್ರ ವೃದ್ಧಾ ಪರಿಣತವಯಸಾಮಗ್ರಣೀರತ್ರ ತಾತೋ |
ನಿಶ್ಶೇಷಾಗಾರಕರ್ಮಶ್ರಮಶಿಥಿಲತನುಃ ಕುಂಭದಾಸೀ ತಥಾತ್ರ ||

ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಾಪಾಹಮೇಕಾ ಕತಿಪಯದಿವಸಪ್ರೋಷಿತಪ್ರಾಣನಾಥಾ |
ಪಾಂಥಾಯೇತ್ಥಂ ತರುಣ್ಯಾ ಕಥಿತಮವಸರವ್ಯಾಹೃತಿವ್ಯಾಜಪೂರ್ವಂ ||

ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ, ಪುಟ. 105

623 ಪ್ರತಿಮಧುಬಿಂದು ಮಿಳಿಂದಾಃ | ಪ್ರೇಂಖಂತಿ ಪ್ರತಿಮಿಳಿಂದಮಾರಾವಾಃ ||

624 ನ ತಜ್ಜಲಂ ಯನ್ನ ಸುಚಾರುಪಂಕಜಂ |
ನ ಪಂಕಜಂ ತದ್ಯದಲೀನಷಟ್ಪದಂ ||
ನ ಷಟ್ಪದೋಽಸೌ ನ ಜುಗುಂಜ ಯಃ ಕಲಂ |
ನ ಗುಂಜಿತಂ ತನ್ನ ಜಹಾರಯನ್ಮನಃ || ಭಟ್ಟಿಕಾವ್ಯ 2 - 19

628 ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವಂ ವಿನಯಸ್ಯ ಕಾರಣಂ | ಗುಣಪ್ರಕರ್ಷೋಽವಿನಯಾದವಾಪ್ಯತೇ ||
ಗುಣಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಜನೋಽನುರಜ್ಯತೇ | ಜನಾನುರಾಗಪ್ರಭವಾ ಹಿ ಸಂಪದಃ ||

ಭಾರವಿ (ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 2917)

635 ಮಾತರ್ನೋಽ ಸಂತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಶಿಶಿರಜಲಕಣಾಕರ್ಷಿಣೋ ಗಂಧವಾಹಾ |
ವಿದ್ಯುದ್ಭಾಸಾ ಸಿತಾಂಗಾಃ ಪ್ರಚುರತರಪಯಃಸ್ಯಂದಿನೋ ವಾ ಘನೌಘಾಃ ||
ಕೇಕಾ ವಾ ಬರ್ಹಿಣಾನಾಂ ಗಿರಿವರಶಿಖರಸ್ಥಾಯಿನಾಂ ವಾ ನಿಶೀಥೇ |
ಯೇನಾಸೌ ಜೀವಿತೇಶಃ ಸ್ಮರತಿ ಪರಿಜನಸ್ಯಾಸ್ಯ ವೈ ದುಃಖಿತಸ್ಯ ||

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 1165)

637 ಸಂಕೇತಕಾಲಮನಸಂ | ವಿಟಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿದಗ್ಧಯಾ ||
ಹಸನ್ನೇತ್ರಾರ್ಪಿತಾಕೂತಂ | ಲೀಲಾಪದ್ಮಂ ನಿಮೀಲಿತಂ ||

ಕಾವ್ಯಪ್ರದೀಪ, ಪುಟ. 440

654 ಮಾನಾಪನೋದನವಿಧೌ ಮದಿರೇಕ್ಷಣಾಯಾ | ಯಾವನ್ನಮಾಮಿ ಚರಣಾವಥ ತಾವದೇವ ||

ನೀಪಸ್ಖಲನ್ನವಸಮೀರಪುರಸ್ಸರಾಣಿ | ಪ್ರಾದುರ್ಬಭೂವುರಚಿರಾದ್ಘನ
ಗರ್ಜಿತಾನಿ ||

ಅಲಂಕಾರಶೇಖರ, ಪುಟ. 35

659 ಕಂಠಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಃ ಸ್ತನಬಂಧುರಸ್ಯ | ಮುಕ್ತಾಕಲಾಪಸ್ಯ ಚ ನಿಸ್ತಲಸ್ಯ ||
ಅನ್ಯೋನ್ಯಶೋಭಾಜನನಾದ್ಬಭೂವ | ಸಾಧಾರಣೋಭೂಷಣಭೂಷ್ಯ
ಭಾವಃ ||

ಕುಮಾರಸಂಭವ 1 - 42

660 ಅಕೃತ್ರಿಮಪ್ರೇಮರಸಾ | ವಿಲಾಸಾಲಸಗಾಮಿನೀ ||
ಅಸಾರೇ ದಗ್ಧಸಂಸಾರೇ | ಸಾರಂ ಸಾರಂಗಲೋಚನಾ ||

ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 1453

681 ಕ್ವಚಿದಗ್ರೇ ಪ್ರಸರತಾ | ಕ್ವಚಿದಾಪತ್ಯ ನಿಘ್ನತಾ ||
ಶುನೇವ ಸಾರಂಗಕುಲಂ | ತ್ವಯಾ ಭಿನ್ನಂ ದ್ವಿಷಾಂ ಬಲಂ ||

(?) ಹೇಮಚಂದ್ರಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ, ಪುಟ. 167

692 ಅಲೋಲನೇತ್ರಶಫರಾ ಭುಜವೀಚಿರೇಖಾ |
ರೋಧಸ್ವಿನೀ ಸುಮಹತಾ ಜಘನಸ್ಥಲೇನ ||
ಸೌಂದರ್ಯವಾರಿಭರಿತಾ ಸ್ತನಚಕ್ರವಾಕಾ |
ಸಂಚಾರಿಣೀ ಮದನವಿಭ್ರಮದೀರ್ಘಿಕೇವ ||

695 ಅಸಾರಂ ಸಂಸಾರಂ ಪರಿಮುಷಿತರತ್ನಂ ತ್ರಿಭುವನಂ |
ನಿರಾಲೋಕಂ ಲೋಕಂ ಮರಣಶರಣಂ ಬಾಂಧವಜನಂ ||
ಅದರ್ಪಂ ಕಂದರ್ಪಂ ಜನನಯನನಿರ್ಮಾಣಮಫಲಂ |
ಜಗಜ್ಜೀರ್ಣಾರಣ್ಯಂ ಕಥಮಸಿ ವಿಧಾತುಂ ವ್ಯವಸಿತಃ ||

ಭವಭೂತಿ, ಮಾಲತೀಮಾಧವ,
ಪಂಚಮಾಂಕಃ (V - 30)

699 ಅನ್ಯತಮನ್ಯತಮೇತದ್ಯತ್ಸುಧಾಸೂತಿರಿಂದು |
ರ್ನಿಯತಮಯಮನಾರ್ಯೋ ನಿರ್ಗತಃ ಕಾಲಕೂಟಾತ್ ||

ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 1116

706 ದಿವಸೋನುಮಿತ್ರಮಗಮದ್ವಿಲಯಂ | ಕಿಮಿಹಾಸ್ಯತೇ ಬತ ಮಯಾ ಬಲಯಾ ||
ರುಚಿಭರ್ತುರಸ್ಯ ವಿರಹಾಧಿಗಮಾ | ದಿತಿ ಸಂಧ್ಯಯಾಪಿ ಸಪದಿ ವ್ಯಗಮಿ ||

ಶಿಶುಪಾಲವಧ 9 - 17

722 ದೂರ್ವಾಂಕುರತೃಣಾಹಾರಾ | ಧನ್ಯಾಸ್ತಾತ ವನೇ ಮೃಗಾಃ ||
ವಿಭವೋನ್ಮತ್ತಚಿತ್ತಾನಾಂ | ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಮುಖಾನಿ ಯತ್ ||

ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 646

723 ನಿರ್ಮಥ್ಯತೇ ಯದಿ ಸುರಾಸುರಸೈನ್ಯಸಂಘೈ |
ರಾಪೂರ್ಯತೇ ಯದಿ ಜಲೈರ್ಜಲದಾಪಗಾಭಿಃ ||
ಪೇಪೀಯತೇ ಚ ವಡಬಾಮುಖವಹ್ನಿನಾ ಚೇ |
ನ್ನ ಕ್ಷುಭ್ಯತಿ ಸ್ಮ ಜಲಧಿರ್ನ ತನುತ್ವಮೇತಿ || ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 870

732 ಗಂಗಾವರ್ತಸಮಾನನಾಭಿವಿಲಸದ್ವಲ್ಮೀಕರಂಧ್ರಾಂತರಾತ್ |
ತನ್ವೀ ಶ್ಯಾಮಲರೋಮರಾಜಿಭುಜಗೀ ನಿರ್ಗತ್ಯ ಕಾಂತೇ ತವ ||
ವಕ್ತ್ರೇಂದುಂ ಗ್ರಸತೀತಿ ಪನ್ನಗಭಯಾತ್ಪೀನೌ ಸ್ತನೌ ಸಂಗತಾ |
ವಿತ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಿವ ತ್ವದಕ್ಷಿಯುಗಳಂ ಕರ್ಣಾಂತಮಾಶಿಶ್ರಿಯೇ ||

751 ರಥಸ್ಯೈಕಂ ಚಕ್ರಂ ಭುಜಗಯಮಿತಾಸ್ಸಪ್ತತುರಗಾ |
ನಿರಾಲಂಬೋ ಮಾರ್ಗಶ್ಚರಣವಿಕಲಸ್ಸಾರಥಿರಪಿ ||
ರವಿರ್ಯಾತ್ಯೇವಾಂತಂ ಪ್ರತಿದಿನಮಪಾರಸ್ಯ ನಭಸಃ |
ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿಸ್ಸತ್ವೇ ಭವತಿ ಮಹತಾಂ ನೋಪಕರಣೇ ||

ಅರ್ಗಟ (ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 2277)

763 ಬಿಭ್ರಾಣಾ ಗರಲಂ ಕಂಠೇ | ಭುಜಂಗಪರಿವೇಷ್ಟಿತಾ ||
ಶಾಂಭವೀವ ತನುಃ ಕಸ್ಯ | ನ ವಂದ್ಯಾ ದೌರ್ಜನೀ ಸಭಾ ||

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಕೃತನಲಚಂಪು (ಸುಭಾಷಿತರತ್ನಾಕರ, ಪುಟ. 33)

815 ತೌ ದಂಪತೀ ಬಹು ವಿಲಪ್ಯ ಶಿಶೋಃ ಪ್ರಹರ್ತ್ರಾ |
ಶಲ್ಯಂ ನಿಖಾತಮುದಹಾರಯತಾಮುರಸ್ತಃ ||
ಸೋಽಭೂತ್ಪರಾಸುರಥ ಭೂಮಿಪತಿಂ ಶಶಾಪ |
ಹಸ್ತಾರ್ಪಿತೈರ್ನಯನವಾರಿಭಿರೇವ ವೃದ್ಧಃ ||

ರಘುವಂಶ 9 - 78

818 ಭಸ್ಮಸಾತ್ಕೃತವತಃ ಪಿತೃದ್ವಿಷಃ |
ಪಾತ್ರಸಾಚ್ಚ ವಸುಧಾಂ ಸಸಾಗರಾಂ ||
ಆಹಿತೋ ಜಯವಿಪರ್ಯಯೋಽಪಿ ಮೇ |
ಶ್ಲಾಘ್ಯ ಏವ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ನಾ ತ್ವಯಾ || ರಘುವಂಶ 11 - 86

827 ಯದಸ್ತಿ ತದ್ದದಾಸೀತಿ | ನೈತಚ್ಚಿತ್ರಮಪೈಮ್ಯಹಂ ||
ಭಯಂ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ತೇ ನಾಸ್ತಿ | ದತ್ತಂ ತದ್ವಿದ್ವಿಷಾಂ ಕಥಂ ||

ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 2470

857 ಏಕೇನಾಕ್ಷ್ಣಾ ಪ್ರವಿತತರುಷಾ ವೀಕ್ಷತೇ ಲಂಬಮಾನಂ |
ಭಾನೋರ್ಬಿಂಬಂ ಜಲವಿಲುಲಿತೇನಾಪರೇಣ ಸ್ವಕಾಂತಂ ||
ಅಹ್ನಶ್ಛೇದೇ ದಯಿತವಿರಹಾಶಂಕಿನೀ ಚಕ್ರವಾಕೀ |
ದ್ವೌ ಸಂಕೀರ್ಣೌ ರಚಯತಿ ರಸೌ ನರ್ತಕೀವ ಪ್ರಗಲ್ಭಾ ||

ಚಂದ್ರಕ (ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಪದ್ಧತಿ 3596)

860 ಅಪಿ ಪಿಬತ ಚಕೋರಾಃ ಕೃತ್ಸ್ನಮುನ್ನಾಮ್ಯ ಕಂಠಂ |
ಕ್ರಮಕಬಲನಚಂಚಚ್ಚಂಚವಶ್ಚಂದ್ರಿಕಾಂಭಃ ||

ವಿರಹವಿಧುರಿತಾನಾಂ ಜೀವಿತತ್ರಾಣಹೇತೋಃ |
ಭವತಿ ಹರಿಣಲಕ್ಷ್ಮಾ ಯೇನ ತೇಜೋ ದರಿದ್ರಃ ||

ಸುಭಾಷಿತರತ್ನಭಾಂಡಾಗಾರ, ಪುಟ. 512

872 ಯದ್ಯಪಿ ಚಂದನವಿಟಪೀ | ವಿಧಿನಾ ಫಲಕುಸುಮವರ್ಜಿತೋ ವಿಹಿತಃ ||
ನಿಜವಪುಷೈವ ಪರೇಷಾಂ | ತಥಾಪಿ ಸಂತಾಪಮಪನಯತಿ ||

ಭಟ್ಟಾದಿತ್ಯಕ (ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 793)

877 ತ್ವದ್ವಿಪ್ರಯೋಗೇ ಕಿರಣೈಸ್ತಥೋಗ್ರೈ | ರ್ದಗ್ಧಾಸ್ಮಿ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ದಿವಸಂ ಸಖ[illegible] ||
ಇತೀವ ದುಃಖಂ ಶಶಿನೇ ಗದಂತೀ | ಶೇಫಾಲಿಕಾ ರೋದಿತಿ ಪುಷ್ಪಬಾಷ್ಪೈಃ ||

(?) ಹೇಮಚಂದ್ರಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ, ಪುಟ. 11

879 ಸಿತಂ ಸಿತಿಮ್ನಾ ಸುತರಾಂ ಮುನೇರ್ವಪು |
ರ್ವಿಸಾರಿಭಿಸ್ಸೌಧಮಿವಾಥಲಂಭಯನ್ ||
ದ್ವಿಜಾವಳಿವ್ಯಾಜನಿಶಾಕರಾಂಶುಭಿಃ |
ಶುಚಿಸ್ಮಿತಾಂ ವಾಚಮವೋಚದಚ್ಯುತಃ || ಶಿಶುಪಾಲವಧ 1 - 25

881 ಪ್ರಿಯಂಗುಶ್ಯಾಮಮಂಭೋಧಿ (?)| ರಂಧ್ರೀಣಾಂ ಸ್ತನಮಂಡಲಂ ||
ಅಲಂಕರ್ತುಮಿವ ಸ್ವಚ್ಛಾಃ ಸೂತೇ ಮೌಕ್ತಿಕಸಂಪದಃ ||

(?) ಹೇಮಚಂದ್ರಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ, ಪುಟ. 11

893 ಅಧ್ಯಾಸ್ಯ ಚಾಂಭಃಪೃಷತೋಕ್ಷಿತಾನಿ |
ಶೈಲೇಯಗಂಧೀನಿ ಶಿಲಾತಲಾನಿ ||
ಕಲಾಪಿನಾಂ ಪ್ರಾವೃಷಿ ಪಶ್ಯ ನೃತ್ಯಂ |
ಕಾಂತಾಸು ಗೋವರ್ಧನಕಂದರಾಸು || ರಘುವಂಶ 6 - 51

895 ಪುಷ್ಪಂ ಪ್ರವಾಲೋಪಹಿತಂ ಯದಿ ಸ್ಯಾ |
ನ್ಮುಕ್ತಾಫಲಂ ವಾ ಸ್ಫುಟವಿದ್ರು ಮಸ್ಥಂ ||
ತತೋನುಕುರ್ಯಾದ್ವಿಶದಸ್ಯ ತಸ್ಯಾ |
ಸ್ತಾಮ್ರೌಷ್ಠಪರ್ಯಸ್ತರುಚೇಃ ಸ್ಮಿತಸ್ಯ || ಕುಮಾರಸಂಭವ 1 - 44

902 ಮಯೂಖನಖರತ್ರುಟತ್ತಿಮಿರಕುಂಭಿಕುಂಭಸ್ಥಲೋ |
ಚ್ಚಲತ್ತರಲತಾರಕಾಕಪಟರ್ಕೀಮುಕ್ತಾಗಣಃ ||
ಪುರಂದರಹರಿದ್ದರೀಕುಹರಗರ್ಭಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತ |
ಸ್ತುಷಾರಕರಕೇಸರೀ ಗಗನಕಾನನಂ ಗಾಹತೇ || ಸುಭಾಷಿತಾವಲಿ 1981

907 ಗರ್ಭಂ ದಧತ್ಯರ್ಕಮರೀಚಯೋಸ್ಮಾ | ದ್ವಿವೃದ್ಧಿಮತ್ರಾಶ್ನುವತೇ ವಸೂನಿ ||
ಅಬಂಧನಂ ವಹ್ನಿಮಸೌ ಬಿಭರ್ತಿ | ಪ್ರಹ್ಲಾದನಂ ಜ್ಯೋತಿರಜನ್ಯನೇನ ||
ಪಕ್ಷಚ್ಛಿದಾ ಗೋತ್ರಭಿದಾತ್ತಗಂಧಾಃ | ಶರಣ್ಯಮೇನಂ ಶತಶೋ ಮಹೀಧ್ರಾಃ ||
ನೃಪಾಇವೋಪಪ್ಲವಿನಃಪರೇಭ್ಯೋ | ಧರ್ಮೋತ್ತರಂ ಮಧ್ಯಮಮಾಶ್ರ
ಯಂತೇ ||
ರಘುವಂಶ 13 - 4 ಮತ್ತು 7

910 ಯದಿಂದೋರನ್ವೇತಿ ವ್ಯಸನಮುದಯಂ ವಾ ನಿಧಿರಪಾ |
ಮುಪಾಧಿಸ್ತತ್ರಾಯಂ ಜಯತಿ ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿತಾ ||
ಅಯಂ ಕಸ್ಸಂಬಂಧೋ ಯದನುಹರತೇ ತಸ್ಯ ಕುಮುದಂ |
ವಿಶುದ್ಧಾಃ ಶುದ್ಧಾನಾಂ ಧ್ರುವಮನಭಿಸಂಧಿಪ್ರಣಯಿನಃ ||
(?) ಹೇಮಚಂದ್ರಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ, ಪುಟ. 14

ಕುಂದಲೊಡನಿಂದುಬಿಂಬಂ | ಕುಂದುಗುಮದು ಪೆರ್ಚೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ
ಜಲನಿಧಿ ಮೆ ||
ಯ್ಗಂದಿದ ಪುತ್ರಸ್ನೇಹಂ | ಸಂಧಿಸಿ ಜಗಕಿಂತು ನಾಡ ಸೊಗಯಿಸವೇಡಾ ||
ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವ 2 - 10

920 ಉಪಾಂತವಾನೀರವನೋಪಗೂಢಾ |
ನ್ಯಾಲಕ್ಷ್ಯ ಪಾರಿಪ್ಲವಸಾರಸಾನಿ ||
ದೂರಾವತೀರ್ಣಾ ಪಿಬತೀವ ಖೇದಾ |
ದಮೂನಿ ಪಂಪಾಸಲಿಲಾನಿ ದೃಷ್ಟಿಃ || ರಘುವಂಶ 13 - 30

922 ಮರಕತಸದೃಶಂ ಚ ಯಾಮುನಂ | ಸ್ಫಟಿಕಶಿಲಾವಿಮಲಂ ಚ ಜಾಹ್ನವಂ ||
ತದುಭಯಮುದಕಂ ಪುನಾತು ವೋ | ಹರಿಹರಯೋರಿವ ಸಂಗತಂ ವಪುಃ ||
(?) ಹೇಮಚಂದ್ರಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ, ಪುಟ. 13

924 ಲೇಖಯಾ ವಿಮಲವಿದ್ರುಮಭಾಸಾಃ | ಸಂತತಂ ತಿಮಿರಮಿಂದುರುದಾಸೇ ||
ದಂಷ್ಟ್ರಯಾ ಕನಕಟಂಕಪಿಶಂಗ್ಯಾ | ಮಂಡಲಂ ಭುವ ಇವಾದಿವರಾಹಃ ||
ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ 9 - 22

925 ಸ ತಪ್ತಕಾರ್ತಸ್ವರಭಾಸ್ವರಾಂಬರಃ | ಕಠೋರತಾರಾಧಿಪಲಾಂಛನಚ್ಛವಿಃ ||
ವಿದಿದ್ಯುತೇ ಬಾಡಬಜಾತವೇದಸಃ | ಶಿಖಾಭಿರಾಶ್ಲಿಷ್ಟ ಇವಾಂಭಸಾಂ ನಿಧಿಃ ||
ಶಿಶುಪಾಲವಧ 1 - 20

ಆಕರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಚ್ಚರಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕೇಶಿರಾಜ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣವನ್ನು ಬರೆಯುವಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಕೇಶಿರಾಜ ನಾಗವರ್ಮನಷ್ಟು ಸರಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಎಡೆ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿದರ್ಶನ ನೀಡಬಹುದು :

ಸ್ವರಮೆಂದುಂ ವ್ಯಂಜನಮೆಂ
ದೆರಡಕ್ಕುಂ ವರ್ಣಭೇದಮಾದ್ಯಕ್ಷರದಿಂ
ಬರೆ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಮಿಂ
ಪರಿಶೇಷಂ ವ್ಯಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರಿಕೆಗಳ್ ||

(ಸೂತ್ರ ೧) ಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳು ಎಂದು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭೇದ. ಸ್ವರಗಳು ಪೂರ್ಣ, ವ್ಯಂಜನಗಳು ಅರ್ಧಮಾತೃಕೆಗಳು. ಕೇಶಿರಾಜ ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು (ಶಮದ 12 - 19 = 7) ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ಅಕ್ಷರಗಳು 'ಅ' ದಿಂದ 'ಹ' ದವರೆಗೆ -

ಸ್ವರಗಳು - 14

ವ್ಯಂಜನಗಳು - 33 - ನಾಗವರ್ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಲರಡ - ಳ ಱ ೞ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ (ಸೂ. ೬) ಅವುಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಳ ಕುಳ ಕ್ಷಳಗಳ ಸರ್ಕಸ್ಸನ್ನು ಕೇಶಿರಾಜ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಉಚ್ಚಾರ ಇಲ್ಲವೇ ಲಿಪಿಗಳ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಈ ಭೇದಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಸ್ಥಿರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವು.

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿವರಣೆಯ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ಚರಿತ್ರೆ - ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ - ಮುಂತಾಗಿ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಆಕರವಾಗಿದೆ, ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಕವಿಗಳ್ಗಿದು ಕೈಗನ್ನಡಿ
ಕವಿತೆಗೆ ಬಾಳ್ಕೊಂಡಲುದಾತ್ತವಾಗ್ದೇವತೆಗು
ಧ್ರುವ ಹೇತು ಕೋಶಗೃಹಮೆನೆ
ಭುವನದೊಳಿದು ಪರೆದುನಿಲ್ಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ ||

– ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹಾಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ ಇದುವರೆಗೆ ಇಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಕೋಶ, ಕಾವ್ಯ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಮೀಮಾಂಸೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ನಾಗವರ್ಮ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತೆ ಭಾರತಿಕರ್ಣಪೂರನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ ಅದರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಂದಳದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವತಾರೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.

೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಸಂಘವು ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು ಪುಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯುವಾದುವು. ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ಖ್ಯಾತಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿತು.

ಪ್ರಸಾರಾಂಗವು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಗೆ, ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸಕಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸಗಳ ಮೂಲಕ, ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆಯ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳ ಮೂಲಕ, ಇತರ ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ, ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ ನಾಡಿನ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.
(ನೂರನೆಯ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕವಾದ 'ಪ್ರಸಾರಾಂಗ' ಮುನ್ನುಡಿಯಿಂದ)

– ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಕುವೆಂಪು